

1125
1132
1133
1134

II - 106

II A / 55

Приложение къмъ „Воененъ Журналъ“. кн. X. год. IX.

КРИТИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ

ПО

Прѣминаванията на Дунава

ПРЕЗЪ

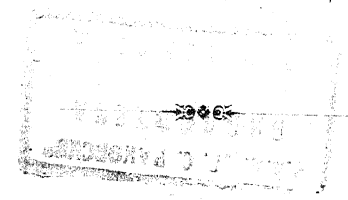
РУССКО-ТУРСКИТЪ ВОЙНИ (1828—1877)

И

ПОСЛѢДОВАВШИТЪ ПРИ ТОВА ОПЕРАЦИИ.

ОТЪ

ЕДИНЪ ТУРСКИ ЩАБЪ-ОФИЦЕРЪ.

ПРЕВЕДЪ ОТЪ ФРЕНСКИ

X. X.

Дѣятелность, дѣятелность,
бързина.
Наполеонъ.

ОСНОВА

ПЕЧАТНИЦА „ВОЕНЕНЪ ЖУРНАЛЪ“

1877

Прѣдговоръ.

Най-добрия примѣръ, който ни дава военната история за отбраната и прѣминаването на рѣкитѣ, е Дунава прѣзъ всичкитѣ русско-турски войни, отъ началото на настоящия вѣкъ.

Руситѣ първи пжть прѣминаха Дунава въ 1773 година и настѣпиха прѣзъ Добруджа къмъ Варна. Втори пжть тѣ го прѣминаха въ 1809 година и отъ тогава, първия стратегически въпросъ, който трѣбваше да се рѣшава въ всѣка русско-турска война, — бѣше въпроса за прѣминаването и за отбраната на тѣзи рѣка. Въ врѣме на тѣзи войни, само по себѣ си се изработи една система за прѣминаването или за отбраната на Дунава и се създаде една традиция, която рѣководеше първитѣ операции и на двѣтѣ противни страни. Но ний ще забѣлѣжимъ, че, въпрѣки всичкитѣ опити, както руситѣ тѣй и турцитѣ не сж могли да се избавятъ отъ груби грѣшки, които се дължаха особено на обстоятелството, че тѣ не сж изслѣдвали причинитѣ на своитѣ несполуки и сж пристѣпали къмъ работата твърдѣ машинално.

Ний тузѣ имаме за цѣль да установимъ историческитѣ фактове, които ще ни даждѣ възможность да разгадаемъ, както голѣмата енигма за прѣминаването на Дунава отъ руситѣ, безъ особена трудность, тѣй и тѣзи, които всѣки пжть сж водили къмъ несполуката на турцитѣ; при това, ний ще извлѣчемъ правила, слѣдванието на които би дало възможность на отбранителната армия да извлѣче голѣма полза отъ това голѣмо стратегическо прѣпятствие. Най-послѣ, ний ще се опитаме да опрѣдѣлимъ характера на операциятѣ, които би трѣбвало да се водятъ на тѣзи рѣка.

Дунава.

Ний ще разгледаме само частъ отъ Дунава, като начнемъ отъ венгерската граница, т. е. отъ Оршово до Черното Море.

При Оршово, гдѣто Дунава дѣли, тѣй да се каже, веригата на Карпатитѣ отъ тѣзи на балканитѣ, той нѣма широчина повече отъ около 300 крачки и тече мѣжду грамадни скали, които отчасти се спущатъ перпендикулярно и които носятъ името „Желѣзни врати“.

Но долината на Дунава скоро измѣнява характера си и вмѣсто тѣзи голѣми скали, се срѣщатъ планински брѣгове, или низменни мѣста и блата. Наистина, дѣсниятъ брѣгъ на Дунава мѣжду Оршово и р. Тимокъ, притокъ на Дунава, е планински и покритъ съ гора, а цѣкъ лѣвия брѣгъ малко по малко се снишава и все повече и повече се командува отъ другия брѣгъ. На дѣсниятъ брѣгъ, както характера на мѣстността, която е твърдѣ планинска на вѣтрѣ, тѣй и числото и състоянието на пѣтищата, по които трѣбва да се движи една армия отъ сѣверъ, за да прѣминува Дунава въ това мѣсто, сж толкова неблагоприятни, прѣдставятъ толкова трудности и тѣй бавятъ движението, щото всѣкога се е считало за невъзможно, че русситѣ могатъ да прѣминатъ тукъ Дунава, а още повече съ голѣми сили.

Мѣжду р. Тимокъ и Видинъ, Дунава прѣдставя отчасти сжщия характеръ, както и въ горнята частъ, само че планинитѣ, които съпровождатъ брѣговетѣ, все повече и повече се отдалечаватъ отъ тѣхъ. Наистина, че тѣзи частъ е по-удобна за прѣминаване, но най-голѣмото ѝ неудобство се заключава въ това, че веднага слѣдъ прѣминаванието на рѣката, армията ще може да се движи само по единъ пѣтъ и ще бѣде принудена да излѣзе при Видинъ и да се спрѣ прѣдъ тѣзи турска крѣпостъ, която е била всѣкога една отъ най-добритѣ придунавски крѣпости.

Отъ Видинъ на долу, забѣлѣзваме една голѣма разлика мѣжду двата брѣга на Дунава. Българския брѣгъ е високъ,

стръменъ, командующъ на всекъждѣ и често се вдава въ рѣката. Сѣверния брѣгъ е низкъ и глинистъ; той обнема обширни пространства ливади, по които се извиватъ нѣколко рѣкава отъ Дунава и които ливади, при голѣмо пълноводие, се заливатъ. Колкото се отива по-надолу, толкова тѣзи пространства все повече се увеличаватъ и числото на островитѣ сжщо расте.

Бързината на течението на Дунава, като наченемъ отъ Оршово, не е повече отъ 1 метръ въ секунда; широчината му се колебае мѣжду 700 и 1200 метра. а дълбочината — отъ 4 до 16 метра.

Най-голѣмото увеличавание на водата става прѣзъ мѣсець Май и въ първата половина на Юний и трѣбватъ отъ 4 до 6 недѣли, за да спадне. Наводненитѣ мѣста изсъхватъ не по-рано отъ края на Юний, а до тогава — тѣ сж непроходими. Отъ силнитѣ дъждове Дунава сжщо се разлива, но не тѣй много.

Колкото се отнася до навигацията, то отъ Турно-Северинъ до Тулча нѣма нищо, което да ѝ прѣчи. При пълноводие могатъ да идватъ голѣми морски параходи до Тутраканъ.

Вида, който прѣдставлява тѣзи голѣма рѣка мѣжду Видинъ и Черна-Вода — 480 километра — е този на една чупена линия, която се приближава до правата линия и точно на срѣдата, близо до Свищовъ, Дунава образува единъ тѣпъ, откритъ къмъ сѣверъ, жгълъ. Отъ Черна-Вода той тече на сѣверъ, като образува почти правъ жгълъ съ прѣдидущата частъ, до Галацъ (120 километра); отъ тамъ той повръща на истокъ и по три рѣкава се влива въ Черно Море.

Да разгледаме Дунава мѣжду Видинъ и Свищовъ. При-тоци тукъ има отъ Ромъния — р. р. Шилъ и Алтъ, отъ тѣхъ само послѣдната е плавателна за салове и за плоскодънни кораби, като наченемъ отъ Златина. Важнитѣ притоци, които идатъ отъ България сж: Искъръ и Видъ. Първия извира изъ балканитѣ, на сѣверъ отъ София, увеличава се отъ много притоци и минава по една долина съ широчина отъ 1,5 до 4 километра. Той има широчина около 100 крачки и дълбочина отъ 1 до 3 метра. Дѣския брѣгъ на Искъра, който е по-високъ отъ лѣвия, образува една доста добра отбранителна линия срѣщу западъ и прѣдставлява една позиция, която сериозно угрожава лѣвия флангъ на армията, която настѣпва отъ сѣверъ и минава Дунава малко по-горѣ.

Видъ, макаръ, че нѣма сжщитѣ размѣри, както Искъръ, но дава не по-малки прѣимущества за отбрана срѣщу западъ:

дѣския му брѣгъ, който е по-високъ, по свойствата си благо-приятствува за всекакви прѣдприятия и контръ-настѣпления. Широчината му се измѣнява отъ 50 до 80 метра, а дълбочи-ната му, като наченемъ отъ Галацъ (Гложане?) не надминава 1 метръ.

Мѣжду Видинъ и Ломъ-Паланка, мѣстността позволява почти на всекъждѣ да се прѣминава отъ една брѣгъ на другия; но мѣжду Ломъ-Паланка и Орѣхово, лѣвия брѣгъ, който е низкъ и блатистъ, вслѣдствие на заливането прѣзъ голѣмото подитание на водата, вслѣдствие на твърдѣ труднитѣ достѣпи по причина на езерата и рѣкитѣ, които се намиратъ тукъ, не е удобенъ за прѣминаване на рѣката. На истокъ отъ Орѣхово, до 15-я километръ, свойствата на долината не прѣдставляватъ трудности за прѣминаването, даже и планинитѣ, недалечъ отъ Орѣхово, се отдалечаватъ отъ брѣга и на около двадесетъ километра по-надолу пакъ се приближаватъ и образуватъ една трижгълна низменность на сжщия брѣгъ; всичко това, както и нѣсъчливитѣ наноси, улесняватъ прѣминаването на Дунава въ тѣзи частъ за армия, която настѣпа отъ сѣверъ; но езерото Петелонъ, по-нататкъ, ограничава благоприятната зона за прѣминаване и командующитѣ насрѣщни височини, мѣжду Острово и Бенли, увеличаватъ трудноститѣ.

Мѣжду р. р. Искъръ и Видъ, ромъния командующъ брѣгъ, който се спуща стръмно до самата рѣка, би улеснилъ прѣминаването, ако противоположния брѣгъ не бѣше блатистъ.

Мѣжду р. Видъ и Свищовъ, само околността на Нико-поль, на протяжение около 20 километра, позволява прѣмина-ването; по-надолу, до Свищовъ, брѣговетѣ сж усѣяни съ езера, които сж прѣпятствия непрѣодолими.

Тѣй шото, въ заключение може да се каже, че отъ Ви-динъ до Свищовъ, само мѣжду Видинъ и Ломъ-Паланка може да се прѣминава на всекъждѣ, послѣ, на малко едно простран-ство близо до Орѣхово и близо при Никополь; всичко на дължина около 70 километра.

Отъ Свищовъ до устието на Дунава, прѣминаването срѣща повече затруднения. И, наистина, съ исклучение на мѣстността близо до Свищовъ, всичкия лѣви брѣгъ отъ тамъ до Русчукъ, прѣдставлява блатиста мѣстность, която е прошарена съ рѣки и малки езера, и въпрѣки силния, планински дѣсенъ брѣгъ, не позволява прѣминаването. Послѣдното е възможно само непо-срѣдствено на истокъ отъ Русчукъ до Мартинъ. Отъ тамъ до

Тутраканъ, езерото Гречилоръ, както и блатата, които го обкръжаватъ, не позволяватъ приближаванieto къмъ Дунава отъ къмъ сѣверъ. Мѣжду Тутраканъ и Силистра, има само едно пространство отъ 15 километра, като наченемъ отъ Олтеница, което дава възможностъ да се направи мостъ. Даже близо при Силистра, Дунава прѣдставлява трудни достъпи за една сѣверна армия. Отъ тукъ до Хърсово, голѣмия блатистъ островъ Балта, съ своитѣ езера, блата и рѣки, прѣдставя едно почти непроходимо прѣпятствие; прѣминаването е възможно само близо до Хърсово. Отъ Хърсово до Браила, дѣсниятъ брѣгъ сѣщо не прѣдставя никакви улеснения за прѣминаването; мостове могатъ да се построятъ само при Браила и Галацъ. Отъ Галацъ до Тулча, блатиститѣ свойства и на двата брѣга, както и многото езера, които ги покриватъ, правятъ прѣминаването изобицо твърдѣ трудно и невъзможно за голѣми сили.

Слѣдователно, въ тѣзи частъ на Дунава, удобни мѣста за прѣминаване на голѣми или малки сили има: въ близкитѣ околности на Свищовъ, Русчукъ, Тутраканъ, Силистра, Хърсово, Браила и Галацъ: всичко има около 50 километра, които трѣбва да се отбраняватъ. Въ обща сложностъ по всичкото си течение, Дунава, а особено при разливанетоъ му, трѣбва да се защищава на протяжение 120 километра.

Въобще, като изключимъ мѣстността мѣжду Браила и Галацъ, по всичкото си протяжение командующия дѣсенъ флангъ благоприятствува за настѣпателни дѣйствия отъ югъ и, въ сжшото врѣме, затруднява прѣминаването на Дунава отъ югъ сѣверъ.

Освѣтъ горѣказанитѣ, мѣжду притоцитѣ на Дунава, които могатъ да иматъ извѣстно влияние върху отбраната или прѣминаването на рѣката, трѣбва да укажемъ още и на слѣдующитѣ:

На дѣсниятъ брѣгъ срѣщаме р. Янтра, която извира изъ Шипчанскитѣ балкани и тече отъ югъ на сѣверъ; тя има твърдѣ тѣсна долина, която въ нѣкои мѣста прѣдставя дефиле. Въ долната си частъ тя има широчина отъ 100 до 150 метра и дълбочина отъ 1—4 метра. Дѣсниятъ брѣгъ на всеждѣ е по-високъ и, както Искъръ и Видъ, прѣдставя прѣвъсходни позиции противъ западъ; тѣ угрожаватъ фланга на сѣверната армия. Бѣла и Търново, въ които се кръстосватъ главни пѣтища и които иматъ първосрѣщно стратегическо значение, образуватъ ключа на тѣзи долина.

На лѣвия брѣгъ има притокъ Веде, по който може да се плава съ салове, като се начене отъ Александрия.

Близо при Галацъ, р. р. Серетъ и Прутъ въ долнето си течение сж плавателни, даже за морски параходи. Брѣговетѣ имъ се свързватъ съ малко мостове.

Пѣтищата въ Ромния сж биле всекога не тѣй благоприятни за движения, както тѣзи по дѣсниятъ брѣгъ. По дѣсниятъ брѣгъ ний виждаме както пѣтъ, който отива успорѣдно на рѣката и свързва много крѣпости, тѣй и много пѣтища, които отиватъ къмъ Дунава по радиуси отъ стратегическитѣ пунктове, като Плъвенъ, Бѣла и Разградъ, и осигуряватъ всекакъвъ видъ операции. А пѣтъ по лѣвия, въобще блатистъ брѣгъ, който добрѣ се вижда и обстрѣлва отъ дѣсниятъ, нѣма нѣтъ право по течението на рѣката и послѣдната се съединява съ твърдѣ малко пѣтища, които иджатъ отъ разни неважни пунктове.

Отъ всичко горѣизложено се вижда, че всичко благоприятствува на разнитѣ операции, които прѣдприема една южна армия.

Дунава въ войната 1828—1829 г. г.

Въ тѣзи война, която Руссия прѣдприе противъ Високата Порта за защита на интереситѣ на своитѣ едновѣрци, гърцитѣ, русситѣ, спорѣдъ политиката си, водяха настѣпателна война.

За войната противъ Европейска Турция, Руссия мобилизира втората армия, която се намираще мѣжду Кримъ и Бессарабия. Състава на тѣзи армия бѣше слѣдующия:

Относителните сили.

Главномандующъ: фелдмаршалъ графъ <i>Витгенштайнъ</i> Началникъ щаба: Генералъ <i>Киселевъ</i> .					
Армейски корпусъ	Д и в и з и и.		Дружини.	Ескадрони.	Оради.
III. Генералъ Рудевичъ.	7	пѣхотна дивизия	8	—	16
	8	—	12	—	24
	9	—	12	—	24
	10	—	12	—	24
	3	хусарска дивизия	—	16	16
VI. Генералъ Ротъ.	16	пѣхотна дивизия	12	—	24
	17	—	12	—	24
	4	уланска дивизия	—	16	16
	1	драгунска дивизия	—	16	—
		Донски казаки	—	30	—
VII. Генералъ Войновъ.	18	пѣхотна дивизия	12	—	24
	19	—	12	—	24
		Бугски улани	—	20	12
Пионери Обсаденъ паркъ			3	—	—
			—	—	100
Всичко: 65500 челоѣка			95	98	328

Всѣка пѣхотна дивизия състояла отъ три бригади, по два полка всѣка, а полка ималъ 2 дружини. Всѣка кавалерийска дивизия имала 2 бригади, по два полка всѣка, а полка ималъ 4 ескадрона.

Руската флота господствувала на Черно Море и е брояла 29 военни кораба съ 1680 оръдия. Дунавската флотилия състояла отъ три ескадри, отъ които всѣка е имала по 18 канонирски лодки.

Колкото се отнася до Турция, то Султанъ Махмудъ II едва бѣше организиралъ по европейски една регулярна армия, която състояла отъ 35 пѣхотни полка, всѣки по 3 дружини и 4 кавалерийски полка по 6 ескадрона. Всѣка дружина е имала по 500 человекъ: на всѣки полкъ сѣ биле придадени по 10 оръдия, които имали 360 души артиллеристи. Регулярната кавалерия е имала 2600 человекъ, къмъ които трѣбвало да се прибавятъ 6000 спахии. Всичко това съставлявало 80000 человекъ.

Маршалъ Молтке, въ своята история на тѣзи война, е характеризиралъ тѣзи армия по слѣдующия начинъ:

„Образува се по европейски образецъ една армия съ руски мундиръ, съ турски панталони, съ татарски сѣдла и съ французски стрѣмена; съ английски саби, съ французски устава и съ инструктори отъ всички страни. Армията се състоеше отъ войските поселенци, отъ линейнитѣ войски, които вѣчно служеха и отъ милиции, службата на които не бѣше опрѣдѣлена: началницитѣ бѣха новобранци, а новобранцитѣ — дѣца“.

Освѣнъ тѣзи регулярна армия, заедно съ иррегулярната армия, която повечето се формируваше отъ азиатска кавалерия, може да се счита, че общата численостъ достигаше до 100000 человекъ.

Като се исклучатъ войскитѣ, които бѣха назначени да воюватъ въ Мала-Азия, за гарнизонъ въ Цариградъ, въ Дарданелитѣ и въ другитѣ крѣпости, както и да пазятъ разнитѣ граници, за борба съ Русия въ Европа не оставаха повече отъ около 80000 человекъ, отъ които повечето принадлежаха къмъ регулярната армия. 25000 человекъ бѣха назначени за гарнизонъ въ дунавскитѣ крѣпости, а 55000 человекъ бѣха постъпенно съсрѣдоточени въ Одринъ и въ Шуменъ.

Турската флота, която бѣше унищожена при Наваринъ отъ съюзната флота на Русия, Франция и Англия, нѣмаше повече отъ 7 кораба, които се намираха въ бухтата

Буекъ-Дере, на Босфора. Дунавската флотилия се състоеше отъ 32 канонирски лодки, които стоаха на котва близо при Браила.

Руситѣ прѣдприеха настѣпление и искаха да отидатъ съ III корпусъ прѣзъ Добруджа противъ линията Варна--Шуменъ, за да се унжтятъ, по сетнѣ, къмъ Цариградъ, като прѣминатъ Малитѣ-Балкани.

Тѣзи настѣпнающа армия, около 30000 души, трѣбвало да се придружава отъ флотата, а въ това врѣме другитѣ два корпуса трѣбвало да приберятъ дѣсния флангъ и базата на армията. Дѣйствително, VII корпусъ бѣше назначенъ да окръжи и обсади дунавскитѣ крѣпости въ Добруджа, а пѣкъ VI корпусъ ще заеме Влашко, ще се обезпечи съ неговитѣ продоволствени ресурси, за да се снабдява съ тѣхъ армията и ще отблъсква всѣкакво настѣпление било отъ къмъ Калафатъ, било прѣзъ Гюргево, противъ тила на армията.

Турцитѣ, както се вижда, не сѣ имали никакъвъ рѣшителенъ планъ; голѣмото расхвърляние на силитѣ, вече ги е задѣлжавало да се придържатъ строго до отбраната. Тѣ напуснаха Молдавия и Влашко, тѣй като нѣмаха сили за защитата имъ и, както се вижда, искали да се държатъ на Дунава, за да спечелятъ врѣме за събиранieto на необходимитѣ сили въ България, които постъпенно се съсрѣдоточаваха въ Одринъ и Шуменъ.

Въ края на Априлий 1828 год., II руска армия бѣше вече съсрѣдоточена мѣжду р. р. Прутъ и Днестръ и въ Бессарабия.

На 25-и Априль, VI армейски корпусъ минава р. Прутъ при Скулжене и Фалчи, заема Янгъ, а слѣдъ малко и Букурещъ, поврѣща къмъ западъ и на 9-и Май пристига въ Крайово, отъ гдѣто испраща авангардъ задъ Шилъ. Слабитѣ турски отряди се отгѣглятъ, безъ бой, задъ Дунава. Незначителнитѣ настѣпления, които прѣдприематъ турскитѣ войски, като се базиратъ на Калафатъ и Гюргево, бѣха отблъснати. Тѣй щото руситѣ, които не пропуснаха да турятъ подъ свой протекторатъ господаритѣ Стурдза и Гика, бѣха пълни господари на двѣтѣ княжества, които имъ послужиха за база. Графъ Паленъ, който бѣше назначенъ главенъ управителъ, се зае да снабдява армията съ всичкитѣ потребности.

VII корпусъ, който отъ своя страна бѣше прѣминалъ р. Прутъ близо до Водули-Изаки, трѣгналъ на югъ къмъ Браила.

Плана на войната

Операциитѣ

който начена да обсажда на 7-и Май. Прѣзъ това врѣме. III корпусъ, който се намираше въ Бессарабия, се съсредоточаваше мѣжду Рени и Измайль, за да прѣмине Дунава.

Прѣминаване на Дунава близо до Сатуново

Мѣстото, избрано за прѣминаването на Дунава отъ III армейски корпусъ, се намира на 3 километра на истокъ отъ турската крѣпостъ Исагча, близо до селото Сатуново. Лѣвия брѣгъ е плоскъ и билъ пълненъ съ блатата, покрити съ камъшъ, който покривалъ тѣзи мѣстности на 3—4 километра къмъ сѣверъ. Подстъпа къмъ блатата се ограничавалъ до 5 километра отъ езерата Карталъ и Когурлу: единъ лопъ коларски пътъ водялъ по този земенъ язикъ. На противоположната страна, рѣдъ отъ висоти, отъ 20 до 30 метра, съпровождатъ дѣския брѣгъ на разстояние отъ 600 до 900 метра: при мѣстото на прѣминаването висотитѣ дохаждатъ до самата рѣка. Тѣзи висоти се свръшватъ на 2 километра по-надолу. Пространството мѣжду брѣга и висотитѣ било покрито съ блатата, които все позволявали прѣминаване, и съ една малка гора, която била расположена по сѣверния склонъ на висотитѣ, съвсѣмъ близо до мѣстото, гдѣто се прѣдполата прѣминаването.

Отъ това описание може да се види, че избраното отъ руситѣ мѣсто за прѣминаването на Дунава, е било твърдѣ неблагоприятно, както отъ техническа, тѣй и отъ тактическа глѣдна точка и, че то давало на турцитѣ всички шансове за добро съпротивление, стига само да бѣха умѣли да се възползватъ поне отчасти.

Руситѣ трѣбваше да приготвятъ прѣминаването си съ насищането по блатото на една плотина отъ 5200 метра.

„Безъ да се обръща внимание на циркулиращитѣ слухове, че прѣминаването на Дунава ще стане близо до Измайль, благодарение на дългитѣ приготовления, турцитѣ скоро узнаха истинскитѣ наѣбрежия на противника си и бѣха се укрѣпили срѣщу Сатуново. Тѣхнитѣ укрѣпления, както по постройка, тѣй и по положение, напълно отговаряха на пѣльта, която тѣ си поставиха; и, наистина, редутитѣ *a* и *d* бѣха назначени да обстрѣлватъ противоположния брѣгъ, а пѣкъ *b* и *e* имаха назначение да обстрѣлватъ самата рѣка“.

„Редута *a* имаше една твърдѣ особена форма, но тя твърдѣ добрѣ се приспособяваше къмъ положението. Той състоеше отъ два етажа, отъ които долния е билъ назначенъ за орѣдия и имаше амбразури, а горния, който състоеше отъ една площадка 8 фута височина и 6 фута широчина и отъ единъ бруст-

веръ отъ 6 фута височина и 4 фута дебелина, се назначаваше само за стрѣлци, които стрѣляха прѣзъ амбразури. Всичкитѣ ескарпи бѣха перпендикулярни и облѣчени съ плетъ. Рововетѣ не бѣха облѣчени, но ескарпитѣ на $\frac{1}{10}$ отъ височината имъ прилѣгаха къмъ глиниста и ятка почва. Цѣлия редутъ приличаше на единъ кошъ и даже бѣше до нѣкѣждѣ построенъ като такъвъ“.

„Редутитѣ *b*, *c* и *d* нѣмаха нищо забѣлжително; безъ въѣкакво облѣкло, тѣ бѣха ископани въ земята и имаха същата профилъ на полски укрѣпления. Линията *e—e'* имаше назначение повече за стрѣлци въ лѣгнало положение, отъ колкото до служи за съобщение мѣжду укрѣпленията. Колкото до артиллерията, то въ всичкитѣ укрѣпления имаше всячко 12 орѣдия, 2 гаубици и една мортира, всички отъ голѣмъ калибръ“.

„Колкото неблагоприятни и да се показватъ условията за прѣминаване на Дунава въ такова мѣсто, но тукъ то бѣше проектирано и изпълнено. Въ края на Май, начена да насипватъ плотина, около 7000 крачки, по обширнитѣ блатата на лѣвия брѣгъ на Дунава. Тѣзи работа ставаше съ твърдѣ голѣми трудности, понеже едно разстояние поне отъ 3000 крачки, не можеше да стане достъпно безъ да се строятъ мостове на козли и тѣй като въ околността съвсѣмъ нѣмаше нито гора, нито хръсталакъ за фашины и пр. Къмъ това трѣбва още да се прибави че, макаръ работницитѣ и да бѣха прикрити отъ камъша въ блатата, но тѣ съвсѣмъ не бѣха защитени отъ турския артиллерийски огънь, до гдѣто, най-послѣ, успѣха да построятъ твърдѣ мѣчно, въ *g*, една батарея съ 12 орѣдия отъ 24 фунтовъ калибръ*).

На 26-и Май плотината била свършена.

Двѣтѣ пѣхотни дивизии били назначени да форсиратъ прѣминаването и се съсредоточили при Сатуново: императоръ Николай билъ също тамъ.

На 27-и Май, прѣдъ разсъмване, захванали да строятъ мостъ. Въ смѣщото врѣме, една стрѣлкова бригада (4 дружини) натоварени на едноналубни кораби и варки, заедно съ запорожски казапи — плѣме, което бѣше емигрирало при Екатерина II и бѣше се поселило на сѣверъ отъ Добруджа, подкрѣпена отъ Дунавската флотилия, която маскиреше товаренето, на-

правили десантъ на дѣсния брѣгъ, близо до гората, която турцитѣ пропуснали да заематъ. Тѣзи войски веднага се насочватъ на дѣсно и слѣдъ първия пристѣпъ завладѣватъ редуца с като изгубватъ не по-вече отъ 50 человекъ.

Крѣпостта Исакча имала гарнизонъ 10—12000 человекъ, повечето кавалерия. Тѣзи войски въ тѣзи минута биле на укрѣпената позиция. Тѣ биле всички тѣй силно поразени и ужасени отъ тѣзи ненадѣйна атака, щото безъ по-нататъшно съпротивление, напушатъ цѣлата позиция и се отгѣглятъ повечето въ Исакча, а една малка частъ отсѣжива къмъ Бабадагъ.

Въ 11 часа сутринята, руситѣ биле пълни владѣтели на дѣсния брѣгъ.

Прѣзъ ноцта на 28 Май, въ 3 часа сутринята, слѣдъ свѣршването на моста, войскитѣ отъ III корпусъ могли да наченатъ прѣминаването на рѣката. На 30-и Май цѣлия корпусъ е билъ на турския брѣгъ.

Още на 28-и Май руситѣ построяватъ прѣдмостно укрѣпление и завладѣватъ Исакча.

III корпусъ, който бѣше усиленъ до 44 дружини, 42 ескадрона и 130 орѣдия, продължилъ на 31-и Май настѣпателното си движение къмъ югъ, слѣдъ като оставилъ 2 дружини въ Исакча за пазяние моста. Освѣнъ това, трѣбвало да се отдѣлятъ още: 4 дружини и 5 ескадрона срѣщу Тулча, 2 дружини — срѣщу Мачинъ, 4 дружини и 2 ескадрона — срѣщу Хърсово и 4 дружини, 8 ескадрона и 30 орѣдия — срѣщу Кюстендже. Всичко отдѣлено: 16 дружини, 15 ескадрона и 30 орѣдия. Останалитѣ сили на корпуса се движали прѣзъ Бабадагъ къмъ Траяновата стѣна, гдѣто тѣ пристигатъ на 13-и Юний при Карасу. Тукъ чакали пристиганието на XII корпусъ до 25 Юний, който, слѣдъ капитулацията на Браила на 7 Юний, билъ свободенъ.

До срѣдата на Юний, почти всичкитѣ добруджански крѣпости капитулираха, тѣй щото къмъ това врѣме руситѣ бѣха господари на Дунава до Силистра. Едната дивизия отъ VI корпусъ прѣминала Дунава, при Хърсово и на 9-и Юлий обсажда Силистра, а другата, 17-а дивизия, остана въ Влашко.

Къмъ това врѣме турската армия заемаше Варна съ 15000 человекъ, а главнитѣ сили — 40000 человекъ — бѣха на лагеръ при Шуменъ; Силистра съставяше лѣвото крило съ около 10000 человекъ Русчукъ, Никополъ, Орѣховецъ и

бѣнно Видинъ — бѣха сѣщо заети и заедно погълнаха около 20000 человекъ.

Когато руситѣ имаха на линията Силистра — Шуменъ — Варна 40000 человекъ и се стрѣмяха къмъ обсадата на тѣзи крѣпости, тѣ нѣмаха, за посрѣщане веѣкаква случайностъ, по-вече отъ 10000 человекъ въ Влашко, турцитѣ бѣха распърснали силитѣ си, като усилиха къмъ края на Августъ видинския гарнизонъ до 25000 человекъ. Коменданта на Видинъ прѣдприелъ на 6-и Августъ настѣпление, атакувалъ руситѣ, 5000 человекъ, при Голенце — Романи, и ги отблъсналъ до Горожу; на 15 Августъ турцитѣ ги отблъснаха до Крайово, задъ Шилъ. Когато турцитѣ, по привичка, се бързо завръщатъ въ Калафатъ, за да отнесатъ плѣчката, съ която се бѣха натоварили, руситѣ настѣпили отново до Болѣеще съ отрядъ 4500 человекъ и 14 орѣдия. Видинскитѣ войски, 26000 человекъ съ 30 орѣдия, настѣпватъ срѣщу тѣхъ. Но на 15-и руситѣ, подъ началството на генерала Гейсмера, атакуватъ ненадѣино и рѣшително турцитѣ. Послѣднитѣ, изненадани, не сѣ се отбранявали и сѣ биле отблъснати въ безрѣдипа чакъ до Калафатъ. При Калафатъ не прѣдприели никакво настѣпление и на 12-и Октомврий тѣ го даже доброволно испразватъ, и руситѣ веднага го заематъ.

Другитѣ двѣ прѣдмостни укрѣпления, при Турну-Мугурели и при Гургево, сѣщо не принасятъ никаква особенна полза, тѣй като нито отъ Никополъ, нито отъ Русчукъ не се прѣдприема никакво важно движение.

Тѣй като войната прѣзъ 1828 год. не бѣше рѣшена то руситѣ, слѣдъ завладѣването на Варна, 29 Септемврий рѣшили да се расположатъ на зимни квартири, отчасти на югъ отъ Добруджа и отчасти въ Влашко, Молдавия и Бессарабия. Операциитѣ трѣбваше да се наченатъ прѣзъ пролѣтята на 1829 год.

Тѣзи година се начена за руситѣ съ завладѣването на прѣдмостното укрѣпление при Никополъ, срѣщу Турну-Мугурели, на 8 Январий.

Генералъ Дибичъ, който командувалъ руската армия прѣзъ тѣзи година, ималъ около 70000 человекъ.

Великия везиръ Решидъ паша, който командуваше турската армия, до началото на операциитѣ, бѣше успѣлъ да събере въ шуменския лагеръ около 40000 человекъ, и 10000 человекъ се намираха при Айтосъ, срѣщу Бургазския заливъ,

владѣнието на който руситѣ бѣха си обезпечили съ завладѣването на Созополъ на 3-и Февруарий. Въ Силистра, лѣвия флангъ на турската армия, имаше 15000 человекъ, съ 270 оръжия.

На 26-и Априлий Дибичъ прѣминава Дунава близо при Хърсово на чело на една частъ отъ II и III армейски корпуси и настѣпва срѣщу Силистра, който той искалъ да обсади. Той пристига прѣдъ Силистра на 5-и Май. На 9-и Май остатѣка отъ II и III корпусъ прѣминава, по мостъ, рѣкава на Дунава, близо до Каларашъ, даже прѣминава рѣката на еднопалубни кораби на истокъ отъ Силистра и се съединява съ обсадния корпусъ. вмѣсто да настѣпи съ главнитѣ си сили противъ турската полска армия, подъ началството на Решида, като остави наблюдателенъ отрядъ противъ Силистра, Дибичъ прави съвършено обратното; той заповѣдва на двата армейски корпуси, които биле прѣдъ Варна, да задържатъ настѣпленията на Решидъ паша за деблокирването на Силистра. Но и той скоро трѣбваше да се убѣди, че просто наблюдение не е достатъчно за да се задържа една дѣйствующа армия и че раздѣлянието на силитѣ на двѣ равни части можеше да бѣде за него фатално; ето защо, той скоро рѣшава да измѣни плана си. вслѣдствие на това, ний виждаме че на 24 Май Дибичъ се принуждава да се повърне противъ армията на Решидъ паша, при съдѣйствието на русскитѣ войски прѣдъ Варна, като остави за обсадата на Силистра само 12000 человекъ. Тѣзи крѣпостъ, впрочемъ капитулира на 17 Юний, слѣдъ една геройска защита.

Общи съ-
брания.

Руситѣ, които прѣдприеха войната въ 1828 год. съ малки сили, можаха да избератъ мѣсто за прѣминаване на Дунава или мѣжду Русчукъ и Силистра, за да проникнатъ право въ България, или мѣжду Хърсово и Тулча, за да настѣпятъ прѣзъ Добруджа.

Въ първия случай, руситѣ имаха прѣимущество да настѣпятъ и да се приближатъ до прѣдмѣта на дѣйствиата на разстояние 200 километра, почти безъ да срѣщнатъ какъвъ и да е противникъ; но това не бѣше тѣй благоприятно, тѣй като Добруджа, издадена на фланга и тила на руситѣ, съ своитѣ изходи, които бѣха въ рѣцѣтѣ на турцитѣ, можеше да стане твърдѣ опасна и даже да спрѣ настѣпателното движение. Руситѣ не бѣха достатъчно силни, за да могатъ да се защитятъ отъ тѣзи страна и съ доста силни наблюдателни

отряди и постове. Сѣщитѣ неудобства, само въ много по-голъми размѣри, се прѣдставляваха, ако Дунава се прѣминеше отъ главната армия на западъ отъ Русчукъ, тѣй като комуникационнитѣ линии ставаха по-дълги, а, слѣдователно, и по-опасни. Да се помогне на тѣзи неудобства съ едноврѣменно настѣпление прѣзъ Добруджа и прѣзъ България, разбира се, бѣше възможно, само ако това раздѣляние не би причинило слабостъ въ силитѣ и да не водяше къмъ поражения. слѣдователно, не оставаше друго, освѣнъ да се прѣмине Дунава мѣжду Хърсово и Тулча. По този начинъ руситѣ можаха да иматъ грамадното прѣимущество, което прѣдставляваше Черно море, на което господствувалъ тѣхния флотъ, за съобщение и като база. Единъ отъ фланговетѣ напълно се прикриваше отъ морето, а на другия, къмъ Дунава, се намираха слабитѣ гарнизони на нѣколко крѣпости, които, при това, тѣ се надѣваха, лесно да завладѣятъ. Впрочемъ, този начинъ на дѣйствие сѣщо не бѣше лишенъ отъ нѣкои неудобства, тѣй като страната която трѣбваше да прѣминаватъ, Добруджа, прѣдставлява една пустиня, какъто никъдѣ на друго мѣсто въ Европа не се срѣща. Населеността — твърдѣ слаба, едва 5 души на квадратенъ километръ. Мѣстността, която на сѣверъ е почти планинска, е въобще пѣсчлива и вълниста и се издига едва на 100 фута надъ морското равнище. Напрасно би се търсило вода въ долинитѣ; тя може да се намѣри само въ на раздалечъ едно отъ друго расположенитѣ села, въ които малкото кладенци, отъ 20—30 метра дълбочина, съдържатъ извѣстно количество вода. При това, вслѣдствие на този недостатѣкъ отъ вода и ненаселеностъ, Добруджа всекога е била твърдѣ бѣдна страна. Още по-бѣдна е мѣстността мѣжду Траяновия насипъ и Хаджиоглу-Пазарджикъ (Добричъ) и една колона, която прѣминава посрѣдъ тѣзи мѣстность, на едно пространство отъ 200 километра, не би намѣрила абсолютно никакви продоволствени срѣдства.

Но, както вече забѣлѣзахме, една частъ отъ тѣзи трудности можеше да се отстрани отъ близостта на морето, тѣй като флотата можеше да достави всичко необходимо; освѣнъ това, веднага слѣдъ паданието на слабитѣ турски крѣпости, както това трѣбваше да се чака, Дунава, като наченемъ отъ Силистра, можеше да служи за испращание на всичко обрѣменително, като болни, ранени, плѣнни, ако ги има, и всекакъвъ видъ материали, отъ които искатъ да се избавятъ. Още единъ факторъ умалявалъ трудноститѣ, а именно, че назначената за

настѣпление русска армия съвсѣмъ не бѣше много голѣма; тя бѣше не повече отъ 30000 человекѣ. Тѣзи армия, която трѣгна отъ Исакча на 31-и Май, пристигна въ Карасу на 13-и Юний, като прѣмина въ 13 дни 160 километра.

Да разгледаме сега самото мѣсто за прѣминаването на Дунава. То трѣбваше да бѣде избрано мѣжду Галацъ и Тулча, понеже, отъ една страна, необходимия материалъ за постройката на моста можеше да бѣде приготвенъ въ самата Руссия и да бѣде лесно прѣвезенъ до Дунава и отъ друга страна — като се трѣгне по направление на Бабадагъ, веднага се влиза въ съприкосновение съ флотата; при това, съсредоточението на армията въ послѣдния пунктъ можеше да стане по-лесно, отъ колкото въ всѣки другъ. Прѣминаването на Дунава близо до Хърсово не прѣдставлява сѣщитѣ прѣимущества, а при Браила, — трѣбваше, прѣди всичко, да се завладѣва тѣзи крѣпостъ.

Колкото се отнася до постройката на моста до самото Сатуново, то нека за това говори маршалъ Молтке: „Положението тукъ (Сатуново) бѣше таково, щото невъзможно се показваше форсированното прѣминаване на рѣката. Приближението къмъ брѣга можеше да стане само слѣдъ насипването на една плотина, която трѣбваше да се работи въ продължение на недѣли, и това насипване право би указало на цѣльта. Близостта на една турска крѣпостъ, присѣтствието на единъ доста силенъ неприятелски отрядъ и расположението на 15 добръ маскирани орждия отъ голѣмъ калибръ, които обстрѣлваха съ най-дѣйствителенъ огнь, както края на плотината, тѣй и рѣката, — всичко това правяше невъзможна постройката на моста, колкото и да е било слабо съпротивлението. Но никой не би казалъ, че 10000 отрядъ, безъ много да му помисли, ще избѣга прѣдъ десанта на една шепа казаки и стрѣлци“.

„Слѣдователно прѣминаването на Дунава отъ III армейски корпусъ съставлява, спорѣдъ успѣха си, единъ отъ най-успѣшнитѣ безразсѣдни постѣпѣци. Но може ли да се базира първото важно прѣдприятие на войната на такава случайностъ? Не би ли било по-естественно да се опиташе единъ десантъ на еднопалубни кораби и варки, вмѣсто да се строи тѣй дързко мостъ“?

„Материала за едно таково прѣдприятие, който, несъмнѣнно, трѣбваше да бѣде широко приготвенъ, можеше лесно да се прѣвезе въ достатѣчно количество по р. Прутъ, по край Исакча, понеже отъ тѣзи крѣпостъ не се обстрѣлваше главния рѣкавъ на Дунава. Десанта на войскитѣ можеше да стане въ таково врѣме, когато турцитѣ

съвсѣмъ не бѣха приготвени, като напр. при Сатуново, да правятъ таково съпротивление. Съ 70 сала и пропорционално количество еднопалубни кораби можеше да се стовари на дѣсния брѣгъ въ 10 минути, една пѣхотна бригада съ легка батарея, които бързо можеха да се подкрѣпятъ. Възможно бѣше да се измами противника съ демонстрации и вѣроятността на успѣха би зависяла отъ ненадѣйността. При Сатуново дѣлото сѣщо успѣ благодарение на десанта направенъ на варки отъ запорожски казаки. Когато единъ русски отрядъ излѣзе на дѣсния брѣгъ и Исакча се завладѣше, тогава можеше въ всѣко врѣме да се строи мостъ, за обезпечаване и улеснение на съобщенията. Отъ много голѣма важностъ бѣше, щото прѣминаването на Дунава да слѣдва веднага слѣдъ минаването на р. Прутъ, а не да се бавятъ въ продължение на повече отъ три недѣли за постройка на моста още повече като видѣхме въ вѣтхлението, до колко турцитѣ не бѣха приготвени за отбрана“.

„Ако не искаха да прѣминаватъ Дунава по други начинъ, а непременно по мостъ, въ такъвъ случай, отъ военна глѣдна точка, трѣбвало непременно да се постави въпроса: защо не направиха приготвленията по скоро? Че Дунава въ това мѣсто има низки залѣни брѣгове до Юний, — това бѣше извѣстно отъ по-рано и не можеше да се чака спаданието на водата чакъ до лѣтото. Като прѣдположимъ даже, че обявянието на войната, по политически съображения, не можеше да стане по-рано отъ края на Априлий, никой не бъркаше на русситѣ да събержтъ, по рѣкитѣ на собственната си територия, които отъ много врѣме бѣха се освободили отъ леда, извѣстно количество прѣвозъчни срдѣства и да построятъ сѣщо на собственната си земя една плотина чакъ до Дунава. Тѣзи приготвления можеха да станатъ тихо и скрито и веднага можах да пристѣпятъ къмъ постройката на моста“ *).

Ний нѣмаме на расположение нищо достовѣрно относително срдѣствата, съ които сѣ располагали турцитѣ въ началото на войната, за да укажемъ на една система за защитата на Дунава, но ний заедно съ Молтке можемъ да констатираме, че ако отряда въ Исакча стоеше на висотата на назначението си, прѣминаването на Дунава не би било възможно.

Ний сме, впрочемъ, длѣжни, да обърнемъ тукъ вниманието на единъ фактъ, върху който често ще се обръщаме, а именно,

*) Молтке: „Русско-турската война въ 1828—29“.

че турцитѣ бѣха израсходвали твърдѣ много сили за заеманието на Дунава до Видинъ, тъй като сж се бояли, че и другитѣ руски отряди сж могли да прѣдприематъ прѣминаването на рѣката. Даже въ такова врѣме, когато главната армия въ Шуменъ имаше най-голъма нужда отъ сили, турцитѣ още увеличиха Видинската армия. Ний приведохме факти за да се види на какво е била способна тѣзи армия; но даже ако прѣдположимъ случая, че тя би успѣла да достигне до Букурещъ, работитѣ, все пакъ, не щѣха да се измѣнятъ и рѣшителнитѣ дѣйствиа трѣбваше да се водятъ на долния Дунавъ и близо до Шуменъ.

Войната въ 1853—54 г. г.

Причинитѣ на тѣзи война трѣбва да се търсятъ право въ стрѣмлението на Руссия да направи отъ Черното море едно руско езеро и да си обезпечи проливитѣ, които ѝ прѣпятствуватъ свободно да влиза въ Срѣдиземното море. Противъ това руско стрѣмление сж се всѣкога опълчавали повече или по-малко еднородно, както Турция тъй и западноевропейскитѣ държави.

Като се възползувалъ отъ произлѣзлото въ Иерусалимъ разногласие мѣжду православнитѣ и католицитѣ, императоръ Николай заявява правото на Руссия да се мѣси въ администрацията на Султановитѣ православни подданици. Високата Порта отказва тѣзи особена претенция и захваща да се мобилизира. Наполеонъ III-и, който виждалъ въ тѣзи претенции на Руссия едно прѣдизвикване по неговъ адресъ, не закжняялъ, както и Англия, която всѣкога завижда на Руссия, да обѣщае на Турция военна помощъ.

За да поддържи дипломатическитѣ прѣговори, Руссия зае съ войска Влашко и Молдавия въ началото на 1853 година. Когато свиканата, слѣдъ това, конференция въ Виена остана безъ резултатъ, Турция обяви война на Руссия, на 14-и Октомврий.

Русскитѣ войски, които окупираха двѣтѣ княжества, се състояха отъ IV армейски корпусъ (10, 11, 12 пѣхотни дивизии и 4-а легка кавалерийска дивизия), отъ V-и армейски корпусъ (15-та пѣхотна дивизия и 5-та легка кавалерийска дивизия) и отъ 3 казашки полка, по 6 сотни всѣки. Всичко: 66 дружини, 84 ескадрона и 216 орѣдия, което съставлява една кръгла цифра отъ 80000 человекъ.

Турската операционна армия, състояща отъ три армейски корпуса, имаше численостъ отъ 132000 хиляди, които бѣха

Относител-
нитѣ сили.

Това е така сжщо една отъ войнитѣ, въ която не се забѣлѣзва никакъвъ опрѣдѣленъ планъ и всичко показва, а особено отъ страна на турцитѣ, че никога не сж знаели, какво искатъ да правятъ. Въ началото се показваше, че руситѣ искаха да се държатъ отбранително на сѣверъ отъ Дунава и да се ограничатъ съ заеманието на Молдавия и Влашко. Слѣдъ като прѣминава Прутъ въ Юний, близо до Леово и Скулжени, авангарда на руската армия настѣпва и на 3-и Юлий достига до Букурещъ, отъ гдѣто биле испратени отряди въ Фратещи и Гюргево да наблюдаватъ Дунава. Главнитѣ сили на авангарда се биле спрѣли въ Чилава.

На 16-и Юлий главнитѣ сили на армията пристигатъ въ Букурещъ, гдѣто главнокомандующия, генералъ князь Горчаковъ прѣнася главната си квартира. Войскитѣ бѣха разположени на квартири мѣжду Джамбовица и Аржисъ. Единъ отрядъ, подъ началството на генералъ-лейтенанта Фишбаха билъ испратенъ въ Малко Влашко и се спрѣлъ въ Каракалъ, за да наблюдава Дунава мѣжду Шилъ и Види.

Полска, Будещи, Обитещи сж биле заети съ отряди. Браила и Галаць биле сжщо заети.

Русската дунавска флотилия — 27 канонирки, 4 кораба и много други прѣвозъчни срѣдства — се намираше на котва въ Килия. Такова бѣше положението на руситѣ при обявяването на войната.

Маршалъ Омеръ паша, който командуваше дунавската армия, бѣше устроилъ главната си квартира въ Шуменъ. Той бѣше распрѣдѣлилъ 10000 человекъ въ крѣпоститѣ Исакача, Чернавода и Свищовъ; 15000 человекъ въ Силистра и сжщо толкова въ Русчукъ; 3000 человекъ въ Видинъ, 5000 человекъ въ Хърсово и по 4000 человекъ въ Никополъ и Орѣхово.

Още 20000 человекъ трѣбваше да се раздѣлятъ мѣжду Мачинъ, Тулча, Тутраканъ, Ада-Кале, а сжщо и въ Плъвенъ и Варна.

30000 человекъ се намираха въ Шуменъ, като общъ резервъ; 10000 человекъ бѣха на пътъ да се съсрѣдоточатъ въ София.

Дунавската флотилия, състояща отъ 8 голѣми кораби и отъ едно доста голѣмо количество малки параходи, се намираше: частъ прѣдъ Мачинъ и частъ прѣдъ Русчукъ и Видинъ.

Планъ на
операциитѣ

Погрижили се да попълнят въоръжението на дунавските крѣпости и да расположатъ батареи въ мѣстата, благоприятни за прѣминаването на Дунава. Въ такова положение се е намирала армията на Омеръ паша къмъ началото на Октомврий.

Операциитѣ.

На 19-и Октомврий турцитѣ начеватъ да строятъ укрѣпления, както близо до Тутраканъ, тъй и по съѣднитѣ острови. На 20-и Октомврий единъ отрядъ, отъ 3000 человекъ, прѣминава на лѣвия брѣгъ на Дунава и, подъ защитата на укрѣпленията, отблъсква рускитѣ наблюдателни постове, които се намирали при устието на р. Аржисъ и заема добра позиция. На 22-и Октомврий отряда билъ атакуванъ отъ руситѣ съ 9 дружини, 8 ескадрона и 18 орѣдия. Слѣдъ сериозенъ бой, руситѣ биле принудени да отстъпятъ, като изгубватъ около 1000 человекъ. Турцитѣ не прѣслѣдвали, а на 31-и Октомврий оставятъ позицитѣ си, като разрушили укрѣпленията, и отъ ново прѣминаватъ на дѣсния брѣгъ на Дунава. Прѣзъ Декемврий, въ главата на Омеръ паша захваща да се обрисова нѣщо като планъ за дѣйствиа; той събира една 40000 армия при Видинъ, вѣждѣто и самъ отива; при Калафатъ усилено работятъ за приготвянието на единъ укрѣпенъ лагеръ.

Прѣзъ това врѣме въ Сърбия произлизаха сериозни вжтрѣшни вълнения, прѣдизвиквани отъ рускитѣ агитатори противъ княза Александра Карагеоргиевича, който искаше да запази нейтралитетъ. Идеята, че руситѣ можаха да се опитатъ да испратятъ войски въ Сърбия, за да я накаратъ да се рѣши на война съ Високата Порта, могла е, наистина, да накара Омера паша да вземе горното рѣшение.

Съсрѣдоточаванието на цѣла турска армия при Видинъ, както и укрѣпяването на Калафатъ, накарава Горчакова да усили отряда на Фишбаха, въ Малко Влашко, съ 12-а пѣхотна дивизия. Този отрядъ скоро се приближава до околноститѣ на Калафатъ.

На 25-и Декемврий, турцитѣ прѣдприематъ настѣпление противъ дѣсния флангъ на руситѣ при с. Читати. Слѣдъ еднодневенъ кървавъ бой, тѣ изгубватъ 3600 человекъ и отъ ново се оттѣглятъ при Калафатъ. Руситѣ, които изгубили около 2000 души, останали на позициитѣ си.

Тѣзи бѣха двѣ по-важни операции — ако можѣтъ да се нарѣчатъ така — на Омера паша въ врѣме на тѣзи война на Дунава. Тѣ бѣха толкова безплодни, колкото и неоснователни.

Прѣзъ това врѣме руситѣ се стараяха да увеличатъ силитѣ си на Дунава, за да прѣминатъ въ настѣпление. III-я армейски корпусъ (7, 8, и 3-а пѣхотни дивизии, 3-а легка кавалерийска дивизия), 50 дружини, 32 ескадрона и 152 орѣдия, всичко 58000 человекъ, къмъ края на Декемврий пристига въ Букурещъ на подкрѣпление на руската армия.

Въ врѣме на тѣзи произшествия, турската флота бѣше почти съвсѣмъ унищожена отъ руската, на 18-и Ноемврий, при Синопъ; но на 22 и Декемврий английската и французската флоти влѣзоха въ Черното море, за да защитатъ, казваха, турската флота. Отъ тѣзи минута руситѣ вече не владѣяха Черно море.

Слѣдъ дълги приготовления, които се подпомагаха отъ бездѣйствието на Омера паша, една частъ отъ армията на Горчакова (50 дружини, 48 ескадрона и 162 орѣдия) бѣше съсрѣдоточена мѣжду Хърсово и Измайлъ, за прѣминаване на Дунава. Прѣминаването става на 11-и Мартъ 1854 година въ три главни колони, близо до Браила, Галацъ и Измайлъ: по-слаби сили прѣминаватъ Дунава при Исакча и Хърсово.

Мѣжду това, на сѣверъ въ Добруджа имаше доста сериозни турски сили, които можаха да оспорватъ прѣминаването. Наистина, въ Исакча имаше 7000 души съ 20 орѣдия; въ Мачинъ се намираха 14000 души съ 38 орѣдия; въ Тулча — 3600 человекъ. Всичко: 24600 человекъ съ 58 орѣдия. Обаче, руситѣ не срѣщатъ никакво друго съпротивление освѣнъ при Измайлъ, а въ всичкитѣ други мѣста турцитѣ се оттѣгляли безъ всѣко съпротивление, щомъ като руситѣ се показвали; тъй щото, послѣднитѣ, на 11 и вечеръта влизатъ съ всичкитѣ си сили въ Добруджа.

Този пътъ руситѣ въвели въ заблуждение противника си, относително своето намѣрение. На 9-и Януарий, самъ генералъ Горчаковъ пристига въ Баилещи и повежда противъ Калафатъ 20 дружини, 30 ескадрона и 96 орѣдия, които го тѣсно обсаждатъ. Това още повече усилило у Омера нещастната идея, че при Видинъ ще се разиграятъ рѣшителнитѣ дѣйствиа.

На всѣкъдѣ, вѣждѣто прѣминаването на Дунава е възможно, руситѣ построили укрѣпления и расположили батареи, отъ които сѣж откривали огънь. Тѣ даже успѣли да унищожатъ частъ отъ турската флотилия, която била на котва прѣдъ Русчукъ.

Турцитѣ, отъ своя страна, сѣщо не останали съвсѣмъ бездѣятелни: тѣ прѣдприематъ настѣпления, които напомнятъ уси-

ленитъ рекогносцировки. Тъ ги прѣдприематъ най-напрѣдъ при Гюргево. на 22-и Януарий, послѣ на 25-и Януарий противъ Турну-Могурели и, най-послѣ на 22-и Февруарий отъ Силистра. Но лошо рѣководени и безъ всѣкаква свѣрзка по мѣжду си, тѣ биле всички отбѣлснати, безъ да доведжтъ до нѣкакъвъ резултатъ.

Къмъ края на Априлий, русската армия, която прѣмина Дунава, бѣше расположена по слѣдующия начинъ: 35 дружини, 28 ескадрона, 92 орѣдья близо при Черна-Вода и два отряда на фланговетѣ, при Меджидие и при Бюстенджа; 3 дружини, 5 ескадрона и 8 орѣдья при Хърсово, за защита на строящия се мостъ; 26 дружини, 25 ескадрона и 68 орѣдья на долния Дунавъ, близо при устието, за да прѣпятствуватъ на неприятелския десантъ, — отъ съюзната флота. Колкото се отнася до другата частъ на армията, която бѣше останала въ Влашко, тя бѣше расположена по слѣдующия начинъ: 21 дружина, 17 ескадрона и 88 орѣдья — близо до Каларашъ (къмъ края на Май тѣзи сили прѣминаха Дунава на истокъ отъ Силистра и усилиха обсадната армия до 77 дружини, 95 ескадрона и 254 орѣдья); 8 дружини, 8 ескадрона и 8 орѣдья — при Гюргево; 4 дружини, 10 ескадрона и 4 орѣдья — близо до Турну-Могурели; най-послѣ, 16 дружини, 26 ескадрона и 56 орѣдья въ Малко Влашко, по лѣвия брѣгъ на р. Алтъ. Букурещъ бѣше заетъ отъ 9 дружини, 14 ескадрона и 24 орѣдья.

Тѣй щото всичката руска армия състоеше отъ: 132 дружини, 147 ескадрона и 390 орѣдья, или всичко 150,000 человекъ. Но армията бѣше разпрѣсната на единъ широкъ районъ, раздѣлена почти на двѣ половини, отдѣлени съ такова серьезно прѣпятствие като Дунава и безъ да иматъ обезпечено съобщение, освѣня прѣзъ Добруджа.

Обсадата на Силистра трая отъ 5-и Май до 9-и Юний, безъ Омеръ паша да направи каквото и да е за снеманието на обсадата и да се възползува отъ распрѣсването на руската армия, за да я разбие.

Най-послѣ, принудени да се подчинятъ на настояванията на Австрия, която угрожаваше, че ще обяви война на Руссия, ако тая не оттѣгли войскитѣ си отъ турската територия, руситѣ трѣбваше да се откажатъ отъ спечеленитѣ плодове на тѣзи война, да снематъ обсадата и да се оттѣглятъ чакъ задъ р. Прутъ. На 11-и Юний обсадния корпусъ прѣминалъ обратно моста при Атраджи-Ада, който бѣше построенъ въ началото на

този мѣсець и се оттѣглилъ прѣзъ Урзочени. Моста билъ разрушенъ на 12-и Юний. Почти всичката руска армия се оттѣгли прѣзъ Точани и Бириатъ задъ Прута. Турцитѣ нищо не прѣдприеха за да безпокоятъ това отстѣпление. За да спечелятъ врѣме за прѣвозването на разнитѣ военни материали, които бѣха събрали на театра на войната, руситѣ трѣбваше да заематъ въ началото отбранителна позиция на линията Каларашъ — Слабодица: прѣднитѣ имъ постове бѣха оставени чакъ при Олтеница и Гюргево. Въ Добруджа единъ руски арриергардъ заемаше Бабадагъ.

Омеръ паша, който не е смѣялъ никога да направи нѣщо серьезно, мислялъ, че сега е настѣпила минутата, за да спечели лавритъ на побѣдата. Той се рѣшава да прислѣдва руситѣ. Той начева съ съсредоточаванieto на 45000 армия въ Русчукъ, които послѣ усилива до 100000 человекъ. Той успѣва да завладѣй, на 24-и Май, съседнитѣ острови, да отбѣсене слабитѣ руски отряди, които се намирали на тѣхъ и да земе въ 10000 души Гюргево. Но това било повече отъ достатъчно за удовлетворение на неговото честолюбие и той вмѣсто да прѣлѣдва почива, когато руситѣ се оттѣгляха. Най-послѣ, руситѣ, все повече и повече притѣснявани отъ австрийцитѣ, трѣбваше да прѣдприематъ окончателно отстѣпление, на 14-и Юлий. Омеръ паша трѣгва поддрѣ имъ, на голѣмо расстояние, въ началото на Августъ, и ни най-малко не се е старалъ да ги безпокои; напротивъ той е дѣйствувалъ спорѣдъ сръдневѣковния принципъ: „трѣбва да се построятъ златни мостове за отстѣпаящия противникъ“. Турцитѣ, настѣпваха въ двѣ колони, всѣка по 18000, съ едната се движаха по пѣтя Силистра — Слабодица и достигватъ чакъ задъ р. Серетъ, а съ другата прѣминаватъ прѣзъ Гюргево, Букурещъ, Урзичени и въ края на Ноемврий достигатъ до Фокшани.

Но въ края на Декемврий, турскитѣ войски се оттѣглятъ по сщия пѣтъ, като оставятъ Влашко-Молдавия на австрийската нейтрална армия.

Трѣбва още да прибавимъ, че въ края на Юний, съюзната англо-французска армия, 60000 человекъ, направи десантъ близо до Варна и даже прѣдприе, на 9-и Юлий, съ една дивизия (Еспинасъ) опасно настѣпателно движение сръщу Бабадагъ. Заразена отъ холера, тѣзи дивизия слѣдъ като изгуби $\frac{1}{10}$ отъ състава си, отъ половината на пѣтя се връща назадъ и пристига на 27-и Юлий въ Варна.

Тъй като войната въ това време се прѣнася отъ съюзниците въ Кримъ, то Дунава повече не играе важна роль.

Общи съображения.

Въ промѣжвутьна отъ 22-и Септемврий 1853 до 14-и Юлий 1854 година трудно е да се рѣши на кое повече да се удивляваме: дали на спокойствието, на бездѣятелността на Омера паша, или на довърчивото простодушие, съ което руситѣ начеватъ, водятъ и прѣкратяватъ тѣзи война. Наистина, руситѣ начеватъ войната едва съ около 60000 армия. Идеята на войната възбужда такава жизненна енергия въ странитѣ на воющитѣ народи, што никога не трѣбова да се мислимъ за много силни, когато имаме срѣдства, за да увеличимъ още силитѣ си. Заеманието Молдаво-Влашко отъ руската армия бѣше такова силно прѣдизвикателство, што не можеше да се чака че Турция нищо нѣма да прѣдприема противъ това, а още повече, като има поддръжката на другитѣ сили. Когато войната се начева, то, въпрѣки сдържаната, отбранителна политика, военнитѣ обстоятелства често можтъ да наложатъ най-рѣшително настѣпление, а въ такъвъ случай не можемъ да бждемъ много и даже доста силни. Въ прѣдидущата още война, въ 1828—29 година, Молтѣ като говори за рускитѣ сили въ началото на войната, казва: „чудно е, че за тѣзи война, която тя прѣдизвика, Руссия изважда една много по-малка армия, отъ колкото трѣбваше да се чака отъ тѣзи тѣй заплашителна военна държава“. Отъ това се вижда, че руситѣ нищо не сж забравили, нито научили. Наистина, тѣзи 60,000 души, които бѣха растѣгнати и распръснати въ Молдаво-Влашко, отъ р. Серетъ до Шилъ, повече отъ два и половина мѣсеца се излагаха на атаката на Омера паша, която той би можалъ да извърши прѣждеврѣменно противъ центра или даже противъ базата имъ, а още повече, като знае, че силитѣ му бѣха въ два пѣти по-големъ отъ армията на Горчакова.

Ний тукъ нѣма да се впускаме въ обща критика на войната. Но ще ни бжде позволено да дадемъ нѣкои стратегически съображения, върху които ще се базиратъ нашитѣ сжждения, относително ползуванието отъ Дунава.

Очевидно е, че съ силитѣ, съ които располагаха въ началото на войната, руситѣ не можаха и да мислятъ да заематъ единъ пунктъ чакъ задъ Дунава, както дързнаха да направятъ това въ 1828 г., понеже неприятелската армия, въ този интервалъ отъ време съвсѣмъ бѣше се прѣобразила. Но когато 58000 человекъ отъ III корпусъ, къмъ края на Декемврий, усилиха

окупационната армия въ Букурещъ и я доведоха до 120,000 человекъ, Горчаковъ, безъ особенни затруднения, би могълъ да прѣмине на лѣвия брѣгъ и не въ Добруджа, а въ мѣстность много по-важна, мѣжду Силестра и Никополю.

Като се ползуватъ отъ особенно дебелия ледъ на Дунава прѣвъ тѣзи година, отряди отъ тритѣ рода оружия можаха да прѣминатъ Дунава въ разни мѣста, да заематъ противоположния брѣгъ и да устроятъ прѣдмостни укрѣпления. Ако зимата не би позволила продължението на дѣйствиата, то въ това положение можаха да чакатъ настѣпванието на благоприятния сезонъ, слѣдъ което, да се построи мостъ въ мѣстото, което ще служи за главно прѣминаване и да настѣпятъ къмъ цѣльта: другитѣ пунктове ще послужатъ за заблуждение на противника, за отвлечане на вниманието му. Подобни опити можаха сжщо да се правятъ и въ Добруджа, за да се задържатъ тамъ неприятелскитѣ сили. Руския генералъ, който не е можалъ да не забѣлѣжи, че бездѣйствието е забѣлѣжителна черта на Омера Паша, можеше твърдѣ добръ да прѣдприеме това, а още повече, че той не рискуваше много. Но вмѣсто да дѣйствуватъ, руситѣ, както и тѣхния противникъ, бездѣятелно чакатъ настѣпванието на пролѣття и бесполезно испращатъ въ Бессарабия една часть отъ силитѣ си при Букурещъ, за да прѣминатъ Дунава на 11-и Мартъ на сѣверъ отъ Добруджа.

Ний указахме прѣимущества, които прѣдставляваше това направление за руската армия въ прѣдшествоващата война. Обстоятелствата не само че бѣха сега съвършенно други, но сжщо този маршъ, по много причини, бѣше неблагоприятенъ за операциитѣ. Прѣди всичко, руситѣ не владѣяха Черното море и не можаха, слѣдователно, да расчитватъ на флотата си, за да прѣдолѣятъ по-лесно прѣпятствиата, които ще срѣщнатъ войскитѣ имъ при прѣминаванието на Добруджанскитѣ пустини. Даже, напротивъ, противника можеше лесно да направи десантъ въ тила на армията, или при Кюстендже, или по на сѣверъ, който десантъ би билъ твърдѣ опасенъ за руситѣ; това би ги накарало да оставятъ единъ наблюдателенъ корпусъ въ този районъ, а, слѣдователно, да намалятъ еффеکتива на дѣйствующата армия. Най-послѣ, въ 1828 год. руската армия е била съсрѣдоточена на сѣверъ отъ линията Галацъ—Тулча, Добруджа се е намирала въ посоката на марша, а пѣкъ сега главнитѣ сили на руситѣ сж се вече намирали близо до Букурещъ. Да се настѣпва прѣвъ Фокшани и Галацъ за достиганне до Силестра,

това не значи нищо друго, освѣнъ доброволно да се прѣдприема единъ съвѣнъ бесполезенъ маршъ отъ 300 километра. Тѣй като руситѣ всекога сж се грижили да прикриватъ фланга си и съобщенията си, тѣ въ всеко врѣме биха могли да направятъ това, като оставятъ единъ отрядъ въ Долна-Молдавия, който би ги обезпечилъ добрѣ както противъ десантитѣ, тѣй и противъ едно настѣпателно движение отъ къмъ Добруджа: този отрядъ би угрожавалъ фланга съ настѣплението си отъ Букурещъ право къмъ югъ. Въ 1854 год. армията на Горчакова не бѣше достатъчно силна, за да може да мисли за едно настѣпление право къмъ Цариградъ, слѣдъ като остави на фланговетѣ си и въ тила си достатъчни сили за наблюдение и задържане на турската армия, по-голѣмата частъ отъ която бѣше затворена въ дунавскитѣ крѣпости; при тѣзи условия руситѣ не можаха да иматъ това направление, както го имаха въ войната 1877 год. и както дѣйствуваха въ края на тѣзи война. Тогава тѣ трѣбваше да разбиятъ най-напрѣдъ главнитѣ сили на турската армия, които се намираха въ четверождѣлиника Русчукъ, Силистра, Варна и Шуменъ. Ако руската армия влѣзеше въ България, като прѣминеше Дунава мѣжду Русчукъ и Никополъ, то вѣнъ отъ опасността за едно контръ-настѣпление на турцитѣ отъ линията Русчукъ—Силистра противъ Букурещъ, това навлизане бѣше опасно и за това, защото подставяше фланга си на удара на 80000 турска армия, която можеше бързо да се събере прѣдъ Русчукъ, безъ да се счита Видинската армия, която угрожаваше отъ къмъ западъ. На руситѣ не оставаше друго по-добро да направятъ, освѣнъ да се промѣкнатъ мѣжду Силистра и Русчукъ (? пр.), да изолиратъ четиритѣхъ крѣпости една отъ друга, както и натрупанитѣ въ тѣхъ турски войски и да си обезпечатъ прѣвѣсходни сили въ рѣшителния пунктъ. За тѣзи цѣль тѣ трѣбвало би да прѣминатъ Дунава близо до Тутраканъ. Тѣзи система на дѣйствия би имъ обезпечила още едно твърдѣ важно прѣимущество, а именно, че при прѣминаването на Дунава близо при Свищовъ или Никополъ, руситѣ би трѣбвало да оставятъ сериозни сили срѣщу линията Силистра—Русчукъ, за противодѣйствие на турското контръ-настѣпление къмъ Букурещъ, което би чувствително отслабило операционната армия; а пъкъ при Тутраканъ биха имали на расположението си всичкитѣ си сили.

Още въ 1828 год., като говори за стратегическитѣ погрѣшки на руситѣ, които, по своитѣ руссофилски тогава тенденции,

Молтке се стареа да оправдае, той казва: „руската армия бѣше въ право да се гордѣе, че въ открито поле тя би разбила турската армия, колкото тя и да е по-силна. Това законно довѣрие ѝ даваше голѣма независимостъ и ѝ позволяваше да се освободи отъ многото връзки на теоретическата стратегия“. Ето хубави думи, които не могатъ да направятъ честь на оцѣнката на автора и тѣ биха биле даже компрометирующи за неговитѣ стратегически съображения, ако впоследствие Молтке не доказа, че той умѣй да смѣта не само съ онѣзи цифри, съ които сж смѣтали неговитѣ приятели, руситѣ.

Да се повърнемъ сега въ турския лагеръ и да се поста-раемъ да разяснимъ дѣйствията, които Омеръ-Пага е ималъ прѣдъ видъ да изпълни и тѣзи които би могълъ и трѣбваше да изпълни. Прѣди всичко, трѣбва да се забѣлѣжи, че у този генералъ липсваше прѣдставление за характера на необходимитѣ дѣйствия, съ което и се обяснява страхливостта и нерѣшителността на нѣколкото изолирани атаки, които той се осмѣли да прѣдприеме по лѣвия брѣгъ. Най-послѣ, значението, което той, за нещастие, приписвалъ на Видинъ, е твърдѣ характеристично за неговитѣ стратегически съображения. Това, което му дава послѣдния ударъ, като генералъ, е непонятната пасивностъ, съ която той наблюдава обсадата на Силистра.

Макаръ по политиката си и да се придържаше до отбраната, Турция пристѣдваше цѣли, които можеха да се достигнатъ само съ настѣпление. Трѣбваше да се очисти Молдаво-Влашко, което московцитѣ бѣха незаконно окупирали. Войната не можеше да бѣде умѣтна, ако единъ отъ противникитѣ не прѣмине Дунава, койго ги дѣлеше. Но, още въ началото, руситѣ като искаха да се задоволятъ съ това, което имаха, се придържаха до отбраната, което бѣше твърдѣ разумно отъ тѣхна страна. Тѣй щото, ако Омеръ-Паша, който командуваше въ два пѣти по-силна армия отъ руската, не се осмѣляваше да настѣпн рѣшително противъ послѣдната, то обявяването на войната отъ страна на Портата, оставаше мъртва буква. Слѣдователно, турцитѣ трѣбваше да прѣдприематъ най-рѣшително настѣпление. Най-естественото направление бѣше къмъ Букурещъ. Като се базира на крѣпоститѣ отъ четверождѣлиника, Омеръ-Паша можеше да настѣпи, поне съ 50000 армия, прѣвъ Олтеница противъ руския центръ, близо до Букурещъ, като се движи по дѣсния брѣгъ на р. Джмбовица; въ това сжщото врѣме второстепен-

нитѣ колони, които тръгватъ отъ Русчукъ и Силистра, ще демонстриратъ и ще поддържатъ главната атака, слѣдъ като Видинския гарнизонъ, съ своето угрожающе положение, би притѣглилъ неприятелското внимание. Такова едно настѣпление съ 70 до 80000 человекъ, не би срѣщнало въ околноститѣ на Букурещъ, до края на Декемврий, повече отъ 30000 человекъ и, ако добръ се поведеше, можеше да причини катастрофа за руската армия.

Не е въ натурата на всѣки военначалникъ да се придържа до настѣплението и даже повечето отъ генералитѣ, въпрѣки волята си, често си създаватъ отбранително положение; най-послѣ, велики полководци никога не е имало въ изобилие. Но даже ако прѣдположимъ, че Омеръ-Паша не бѣше човѣкъ на настѣплението, трѣба да се съгласимъ, че той не е можалъ също да има и една отбранителна роль. Генералъ Клаузевицъ въ съчинението си „За войната“ твърдѣ вѣрно забѣлзва: „Въ какво се състои отбраната? Да запазимъ. Да запазимъ е по-лесно отъ колкото да спечелимъ; вече самото това прави, при равни сили, отбраната по-лесна отъ настѣплението. Но въ какво се заключава леснотата да запазимъ или да прикриемъ? Въ това, че врѣмето което противника губи безъ да го оползотвори, се прибавя къмъ въжонитѣ на отбраняющия. Последния събира плодове тамъ, гдѣто не е сѣялъ. Всѣки пропускъ на противника, вслѣдствие на погрѣшка, на страхъ или на лѣнностъ, увеличава шансоветѣ на отбраняющия“. Тѣй щото, ако ний разгледаме повѣдението на Омера Паша — за което ще се срѣщнатъ трудности при разглежданieto на почти несъществуващитѣ му дѣйствия — ний виждаме, че той не е умѣлъ нито да се ползува отъ врѣмето, което руситѣ му даватъ, че той нито е сѣялъ нито е жъналъ, и че всичкитѣ шансове, които му създаваха повече или по-малко неправилнитѣ движения на Руситѣ, не можаха да го събудятъ отъ неговата дрѣмка.

Войната въ 1877 година.

Руссия, която всекога е искала да установи своето върховенство надъ балканскитѣ страни, както и да господствува по Черно море, слѣдъ разбиванieto на сѣрбитѣ при Алексинацъ, на 19-и Октомврий 1876 год., мѣжду другото, искаше отъ Високата Порта испразвянето на княжеството, увеличава-

ието на Черна-Гора и създаването на една автономна България. Турция рѣшително отказа и обяви рѣшението си да нази *statu quo*. Дипломатическитѣ прѣговори, въ които почти цѣла Европа взе участие, се протѣгнаха до пролѣтътъ на 1877 година, и Руссия, която този пѣтъ бѣше твърдѣ основателно увѣрена въ нейтралността на другитѣ държави, обяви война на 12-и Априлий същата година.

Като се уповавали на своето численно прѣвъсходство; като вѣрвали, че Турция е била вече истъщена отъ войнитѣ въ Херцеговина, Черна-Гора и Сърбия и отъ толкова други прѣдшествующи вътрѣшни затруднения; като мисляли, че тя не може да имъ противопостави въ Европа повече отъ 60.000 армия, — руситѣ искали да обходятъ четвероугълника отъ крѣпоститѣ Русчукъ — Силистра — Шуменъ и Варна и да настѣпятъ право въ сърцето на империята, за да диктуватъ условията на мира въ самия Цариградъ. Вслѣдствие на това, тѣ искаха да избѣгнатъ да се ангажирватъ съ голѣма армия въ тѣсната и негостоприемна Добруджа и се стараяха да се избавятъ също и отъ дългата гибелна необходимостъ да обсаждатъ горѣспомѣнатитѣ крѣпости и по никой начинъ да не се ангажиратъ въ този четвероугълникъ. Посоката, която тѣ трѣбваше да слѣдватъ се намиралъ на западъ отъ Русчукъ и макаръ че тя бѣше малко по-дълга, въ същото врѣме и не бѣше по удобна.

Слѣдъ прѣминаването на Дунава, армията отъ първата линия трѣбваше да образува единъ триугълникъ, основанието на който бѣше Дунава, мѣжду Русчукъ и Никополъ, странитѣ — р. р. Янтра и Осъмъ, а върха — въ Търново. Войскитѣ, които ще дойдатъ отъ втората линия, ще мѣчатъ прѣзъ този триугълникъ, който ще се разширява постъпенно съ пристиганieto на подкрѣпленията и тѣ ще се насочатъ, слѣдъ прѣминаването на Балкана, при Шишка, противъ Одринъ и Цариградъ.

Турскитѣ войски, които се намираха къмъ Видинъ, трѣбваше да бѣдѣтъ разбити отъ румѣнскитѣ войски, усиленн отъ 9-я руски армейски корпусъ.

Колкото се отнася до турцитѣ, то тѣ нѣмаха никакъвъ планъ и извѣстна смѣтка. Тѣ се чувствуваха слаби и се рѣководяха отъ чувството, че приематъ войната съ единствената цѣль да спасятъ своята национална честь.

Въ началото никой не е даже помислявалъ, че турцитѣ ще бѣдѣтъ въ състояние да противопоставятъ на московското

нашествие едно тъй славно съпротивление, каквото проявиха въ дѣйствителностъ.

Придържанieto до отбраната задъ прѣпятствието, което прѣдставяше Дунава, бѣше станало вече традиционно и въ сжщностъ турцитѣ бѣха въсхитени отъ него, тъй като безъ да иматъ нужда да създаватъ нѣщо ново, тѣ лесно можаха да се придържатъ до този начинъ за дѣйствие, а колкото се касае до сърѣдоточението или по-правилно казано, разхвърлянието на войскитѣ, тѣ се придържатъ до системата, която бѣха приложили въ прѣдидущитѣ войни. Наистина, чуваше се да говорятъ въ началото за нѣкакъвъ планъ на Абдулъ Керимъ паша, но въ дѣйствителностъ никой, освѣнъ него, не знаеше нѣщо подобно. Впоследствие, Негово Императорско Величество Султана, благодарение на отеческитѣ си грижи за армията и доброто на империята, заповѣдаваше на единъ воененъ съвѣтъ, подъ Неговото Августейше покровителство, да изработва най-подходящи планове, веднага щомъ събитията създаваха нѣщо не-прѣдвидено.

Относител-
нитѣ сили.

Отъ 48 дивизии, които се намираха въ европейска Русия и на Кавказъ, руситѣ най-напрѣдъ, на 1-и Ноемврий 1876 година, мобилизираха 6 армейски корпуса (12 дивизии) за войната въ Европа. Това бѣха: 7-и, 8-и, 9-и, 10-и, 11-и и 12-и армейски корпуси, 3-а и 4-а стрѣлковы бригади и 3-а пионерна бригада. Два отъ тѣзи корпуси, 7-я и 10-я бѣха назначени да наблюдаватъ брѣговетѣ на Черно море, отъ Кримъ до устието на Дунава, а другитѣ съставиха операционната армия, подъ началството на великия князь Николая.

По-късно, на 19-и Февруарий и 7-и Априлий, се заповѣда още мобилизацията на 14-и, 13-и и 4-и корпуси, които пристигнаха на театра на войната чакъ къдѣ срѣдата на Юний.

Тѣй щото, въ първата линия трѣбва да се считатъ 4-тѣ армейски корпуси, къмъ които се придаватъ нѣкои отряди, които не влизаха въ състава на корпуситѣ, като напр. лѣтящия отрядъ на генерала Скобелева (4¹/₂ дружини 28 ескадрона и 22 орждия), пионеритѣ и обсаднитѣ паркове. Тѣзи армия прѣдставляваше числителностъ: 125,000 пушки, 18,000 сабли и 460 орждия.

Но при прѣминаванието на Дунава, великия князь располагаше още съ 4, 13 и 14 армейски корпуси, а сжщо и съ 40,000 румжнска армия, която бѣше длъжна да се обяви заедно съ Русия.

Ний и тукъ още единъ пжтъ виждаме, че руситѣ мобилизиратъ само една малка частъ отъ грамадната си армия. Причинитѣ на това обстоятелство трѣбва да се търсятъ, навѣрно, както въ финансовитѣ и политически затруднения, тъй и въ малкото значение, което придаваха на съпротивителната сила на турцитѣ.

Мобилизацията на руската армия накара Турция да направи сжщото и, къмъ обявяванието на войната, Високата Порта, която направи голѣми усилия, за да се приведе въ отбранително положение, бѣше расположила по течението на Дунава слѣдующитѣ сили: 174 дружини, 40 ескадрона и 32 батареи (132 полски орждия), или всичко 120,000 человекъ. Но мобилизацията се продължаваше и постъпенно пристигаха подгрѣления отъ вжтрѣшността на империята и отъ разнитѣ граници. Черното море бѣше напълно въ властта на турската ескадра.

Дунавската флотилия, която прѣдъ войната състоеше отъ 5 броненосни канонирки съ по 2 орждия, 4 небронирани шлюпки, малко врѣме прѣдъ войната бѣше доведена до 26 кораба, въоръжени съ 80 орждия отъ калибри до 12 с. м.

Колкото се отнася до руситѣ, тѣ испратиха всички парови баркаси, които можаха по-малко или повече да уползотворятъ като торпильери и които се намираха въ Балтийското море, а сжщо и императорскитѣ яхти отъ Нева и Царское (? пр.) къмъ Черно Море и Дунава. Тѣ се снабдиха още съ 24 торпильера, отъ които само половината се намираше по Дунава, а другата половина бѣше по Черно Море.

Такова бѣше групиранieto на силитѣ, което за турската армия бѣше твърдѣ благоприятно, като се ограничише съ отбраната на единъ такъвъ съюзникъ като Дунава. Но трѣбва да отбѣлѣжимъ едно обстоятелство, което само по себѣ си способствуваше за поражението на турцитѣ, а именно, че на чело на тѣзи армия се намираше единъ 82 годишенъ старецъ, Сердаръ-Екремъ Абдулъ-Керимъ паша, който и морално и физически не можеше вече да стои на онѣзи висота, която се искаше отъ тѣжката задача, която му се падна. Отсжтствието на висши офицери въ неговия шабъ, които биха могли да му помагатъ и да го увличатъ съ своитѣ съвѣти, още повече затрудняваше това положение; прѣдъ видъ на това, всѣки бѣше въ право да чака, че стратегическата отбрана до която се придръжаха, ще се прѣроди въ тактическа отбрана и че резултатитѣ, които ще се получатъ, даже и въ най-благоприятния случай, ще бжлжтъ отрицателни.

Начало на войната.

За влизането въ Ромъния и за настѣпление къмъ Дунава, великия князь Николай бѣше раздѣлилъ главнитѣ сили на армията си на три колони, които трѣгнаха на 12-и Априлий. Дѣсната колона, съ много кавалерия, настѣпваше прѣвъ Яшъ, Фокшани и Копачени къмъ Букурещъ. Срѣдната, съставена повече отъ пѣхота, се движеше отдѣлно до Фокшани, но отъ тукъ се движеше слѣдъ дѣсната колона; лѣвата колона мина прѣвъ Галацъ и Браила и тамъ се раздѣли на три колони, отъ които едната, лѣтящия отрядъ на Скобелева, взе посоката къмъ Гюргево, другата, 11-та кавалерийска дивизия, отиде въ Слободца и третата, 8-я корпусъ, отиде къмъ Букурещъ.

За обезпечение лѣвия флангъ на армията и за въвеждане противника въ заблуждение относително главния пунктъ за прѣминаването на Дунава, отдѣлили още „една частъ отъ армията на долния Дунавъ“, подъ началството на генерала Циммермана: тя състоеше отъ 11-я армейски корпусъ и частъ отъ 7-я корпусъ. Тѣзи частъ отъ армията остана близо до Галацъ. Въ началото на Юний мѣсець 11-я корпусъ бѣше смѣненъ отъ 14-я и отиде въ Олтеница.

Заповѣдта за главното настѣпление бѣше такава, че кавалерийската масса, поддържана отъ нѣколко стрѣлковы дружини, испрѣварваше армията. Тѣзи кавалерия скоро тѣй много излѣзе напредъ, щото вече на 9-и Май Дунава мѣжду Турну-Могурели и Килия бѣше напълно заетъ отъ първата кордонна линия, а войскитѣ, които трѣбваше да съставятъ резервитѣ, се явиха слѣдъ четири дни.

Щомъ като Ромъния бѣше заета, главнитѣ сили на 9-и корпусъ бѣха испратени въ Златина, къмъ западъ, гдѣто тѣ се расположиха задъ 1-я ромънски корпусъ. Втория ромънски армейски корпусъ бѣше расположенъ по квартири на югъ отъ Букурещъ.

Тѣй щото, на 8-и Юний, нѣколко дена до прѣминаването на Дунава, армията на великия князь Николая, която бѣше се развърнала по течението на Дунава, отъ Калафатъ чакъ до делтата, имаше 235,000 человекъ пѣхота, 26,000 человекъ кавалерия и 800 оръдия, отъ които главната масса бѣше расположена мѣжду Букурещъ и Русчукъ.

Колкото до армията на Абдуль-Керимъ Паша, то тя сѣщо чувствително бѣше се усилила и къмъ това врѣме бѣше распрѣдѣлена по слѣдующия начинъ: 32 дружини, 4 ескадрона и 1 батарея бѣха распрѣдѣлени по разнитѣ крѣпости въ До-

бруджа, а сѣщо и въ Силистра и Тутраканъ: 30 дружини, 2 ескадрона и 2 батареи съставляваха гарнизона на Русчукъ и кордона отъ войскитѣ ешелонирани чакъ до устието на р. Искъръ; 44 дружини, 6 ескадрона и 10 батареи съставляваха Видинския отрядъ, отъ р. Искъръ до сръбската граница: 12 дружини, 2 ескадрона и 2 батареи съставляваха гарнизонитѣ на Варна и Хаджиоглу—Пазарджикъ; 50 дружини, 39 ескадрона, 13 отряда черкезска конница и 17 батареи се намираха въ Шуменъ и съставляваха *soit disant* стратегическия резервъ.

Вънъ отъ тѣзи войски отъ първата линия, имаше още на линията отъ Балкана до София, Търново, Златица и Шишка всичко 42 дружини, 9 ескадрона и 3 батареи, които чакаха да се присѣдинятъ къмъ другитѣ. Виждаме всичко 209 дружини, 63 ескадрона и 35 батареи.

Слѣдъ мѣсець можеше да се чака пристигането на 40 дружини, подъ началството на Сюллемана Паша, които се прѣвозваха отъ Черна-Гора за балканитѣ, безъ да се считатъ другитѣ подкрѣпления, които се движаха отъ разни краища на империята.

Числеността на дружинитѣ се колебаяше мѣжду 600 и 800 человекъ, на ескадронитѣ — мѣжду 70 и 100 души, батареитѣ — имаха по 6 оръдия и 2 или 3 запрѣгнати зарядни ракети.

Тѣй щото, когато руситѣ прѣминаваха Дунава, Сердаръ Абдуль-Керимъ Паша можеше веднага да располага съ една армия отъ 150000 человекъ.

Да разгледаме събитията по самия Дунавъ. Руситѣ се събитията по Дунава. стрѣмяха не само да не допуснатъ турцитѣ на лѣвия брѣгъ, но и да поставятъ Дунава вънъ отъ сферата на турскитѣ дѣйствия. Ето защо още въ началото тѣ употрѣбиха всички усилия, за да ограничатъ и даже да унищожатъ всѣкаква възможностъ за дѣйствието на турската флотилия.

Въ началото на враждебнитѣ дѣйствия, на Дунава имаше 10 русски торпидера. Колкото до турската флотилия, по-големата ѣ частъ се намираше при делтата, а именно: 5 броненосни фрегата и 2 корвета — близо до Сулина, 1 броненосенъ фрегатъ съ една канонирка — близо до Тулча, адмиралския корабъ — прѣдъ Галацъ, 1 мониторъ — близо до Браила и други кораби по-маловажни се навъртваха по сѣщитѣ мѣста. Тѣзи частъ отъ Дунавската флотилия се командуваше отъ адмирала Хобартъ паша. Останалитѣ 11 кораба се намираха по-

При тѣзи сериозни сили, ромѣнската малка флотилия бѣше принудена да се оттегли на р. Прутъ.

На 12-и Априлий, деня на обявяването на войната, турския мониторъ, който стоеше при устието на р. Серетъ, бѣше назначенъ да вдигне въ въздуха Барбошкия желѣзнопътенъ мостъ, но той билъ прѣдупрѣденъ отъ единъ казашки полкъ, който бързо пристигна отъ Кюбей и побърква да се разруши моста.

На 17-и руситѣ прѣграждатъ Дунава съ мини, които турятъ близо до Браила и Рени. Тѣзи работа била извършена безъ всѣкакво побъркване отъ противника. По този начинъ руситѣ успѣха да раздѣлятъ турската Дунавска флотилия на двѣ части, да я отдѣлятъ отчасти отъ черноморската флота и да си обезпечатъ единъ мъртъвъ жгълъ, близо до Галацъ, гдѣто можаха по-късно да прѣминатъ Дунава.

Отъ 21-и Априлий турските кораби начеватъ безполезно да се обстрѣлватъ съ неприятелскитѣ батареи, които бѣха построени близо до Рени, Браила и Сатуново; но това бѣше вече късно и тѣ не можеха вече да побъркатъ на руситѣ да увеличатъ числото на тѣхнитѣ батареи и да владѣятъ Дунава отъ делтата до Браила.

Отъ Браила до Видинъ имаше само слаби канонади, напр. близо до Олтеница, Георгево и Орѣхово. Прѣзъ това врѣме тѣлпи отъ баши-бозуци правятъ десантъ на лѣвия брѣгъ и завладѣватъ намѣрената тамъ провизия.

При Видинъ, генералъ Османъ наша бѣше събралъ 150 веслени голѣми лодки (carlaches), които служеха за прѣвозване на жито, за да може да построи мостъ и искаше позволение да прѣдприеме настѣпление противъ дѣсния флангъ на руската армия; но това не му е било позволено. На 26-и Априлий, начева се сѣщо канонада мѣжду Видинъ и ромѣнскитѣ батареи въ Калафатъ.

На 14-и Май, четири руски торпильера, атакуватъ въ тъмнината три турски кораба, които се намирани прѣдъ Мачинъ и сполучватъ да хвърлятъ въ въздуха едина. Скоро руситѣ прѣграждатъ Дунава сѣщо и мѣжду Турну-Могурели и Парапанъ, тъй щото тѣ ставатъ почти пълни господари на рѣката.

Мѣжду това, на 24-и Май, турски войски отъ Русчукъ се стоварили и заели Меретинския островъ и други още дребни острови, които се намиратъ наблизу. Въ отговоръ на това, руситѣ заематъ острова Монау, отъ гдѣто бомбардирватъ Русчукъ.

Отъ кѣдѣ западъ, турцитѣ напраздно се опитватъ, на 27-и както и на 29-и Май, близо до Орѣхово, да заематъ лѣвия брѣгъ. Въ това врѣме една оживена канонада се начева мѣжду ромѣнитѣ, близо до Излазъ, и турцитѣ, близо до Самавитъ.

Руситѣ бѣха разположили много батареи при Олтеница, Георгево, Парапанъ, Петрошани и Турну-Могурели, които тѣ постоянно усиляваха и увеличаваха въоръжението имъ, което състоеше отъ орѣдия съ голѣми калибри. Кolkото се отнася до турцитѣ, тѣ, до срѣдата на Юний, построиха 5 голѣми редута при Тутраканъ.

Както забѣлявахме по-горѣ, избраното мѣсто за прѣминаването на Дунава на главната армия, се намираше на западъ отъ Русчукъ и прѣдъ видъ на улесненията, които даваше р. Алута за прѣвозването на мостови материали, моста трѣбваше да се построи близо до Никополъ и на 25-и Май прѣминаването трѣбваше да се начене. „Частта отъ армията на долния Дунавъ“, нѣколко дена прѣди трѣбваше да прѣмине Дунава близо до Галацъ, за да въведе противника въ заблуджение. Но закъсняването въ приготвянето на понтонитѣ и пълноводнето, което прѣзъ тѣзи година бѣше по-дълго отъ обикновеното, отерочи прѣминаването до края на Юний.

Прѣминаването на Дунава.

Въ врѣме на този интервалъ, руситѣ, устроиха още едно жинно заграждение близо до Корабия, на 35 километра на западъ отъ Никополъ и по този начинъ заключиха единъ турски мониторъ въ Никополъ и други два мѣжду Никополъ и Свищовъ.

Имало е още отъ страна на ромѣнскитѣ войски, както и отъ Видинския и Свищовския отряди опитвания за рекогносцировка на противоположния брѣгъ, но тѣ не сѣ имали ни важностъ ни резултати.

Материала за моста, който трѣбваше да се строи близо при Никополъ, бѣше приготвенъ въ Галацъ и въ Златина, по р. Алтъ; той състоеше отъ 150 дървени понтона, 64 еднобортови кораби, голѣмо количество козли, 2000 дъски, 400 лопати за лодки и повече отъ 4000 дървета, понтони, грѣди и пр. Приготвенитѣ въ Галацъ бѣха прѣнесени по желѣзницата до Златина и по-нататъкъ, всичкитѣ бѣха прѣвезени на еднобортови кораби до мѣстото на назначението, като прѣминаватъ Алтъ и минаватъ по край Никополъ.

Въпрѣки голѣмото прииждане на водата, което бѣше При Галацъ, твърдѣ неблагоприятно, великия князь Николай рѣши да прѣмине Дунава при първа възможностъ; той заповѣда на генерала

Циммермана да прѣмине на дѣсниа брѣгъ на 10-и Юний, мѣжду Галацъ и Браила.

По-долу отъ Галацъ, Дунава се назяше отъ една дивизия отъ 7-я корпусъ и на югъ отъ Браила се намираше единъ отрядъ отъ 4-я корпусъ, а самото мѣсто на прѣминаването бѣше обезпечено съ мина.

Войскитѣ на генералъ Циммермана се състояха отъ 24 дружини, 28 ескадрона и 118 полски орждия. Противъ тѣхъ турцитѣ имаха само 8 дружини, 3 батареи и единъ отрядъ черкези, прѣснати мѣжду Хърсово и Тулча.

Прѣзъ нощта на 9-и срѣщу 10-и Юний, авангарда на Циммермана, 4 дружини и 1 орджие, които начена прѣминаването при самия Галацъ, мина Дунава на варки и прѣмина блатиститѣ ливади срѣщу Галацъ съ голѣми трудности; слѣдъ единъ бой съ слабия Мачински гарнизонъ (2000 человекъ и 2 орждия), които се продължава до пладнѣ на 10-и Юний и въ който успѣха се колебаеше, авангарда зае позиция на сѣверъ отъ този градъ.

Прѣзъ това врѣме, нѣколко руски кораби, които бѣха влѣзли въ Мачинския каналъ, произвеждаха демонстрация. На 11-и Юний, въ 3 часа слѣдъ пладнѣ, генералъ Циммерманъ прѣмина сѣщо Дунава, мѣжду Браила и Гечидъ, съ 3 дружини и влѣзе въ Мачинъ, който турцитѣ бѣха вече очистили прѣзъ прѣдидущата нощъ. Исакча и Тулча сѣщо бѣха оставени и руситѣ бѣха господари на дѣсниа брѣгъ.

Мѣстнитѣ затруднения не позволиха на руситѣ да стоварятъ въ продължение на първитѣ 40 часа повече отъ 6 дружини съ 1 орджие. Това указва каква отбранителна роль можеше да играе Мачинския гарнизонъ, ако той бѣше малко по-силенъ.

На 12-и начена прѣминаването на Дунава послѣдната часть отъ корпусъ на Циммермана по моста, който строяха още отъ 8-и Юний, близо при Браила, който имаше дължина 1400 метра и широчина 5 метра. Чакъ на 18-и Юний вечерята, слѣдъ десетъ дни отъ началото на прѣминаването, цѣлия корпусъ отъ долния Дунавъ, около 35000 человекъ, можа да се прѣнесе на дѣсниа брѣгъ.

На 13-и Юний Хърсово бѣше заетъ отъ единъ отрядъ отъ 4-я корпусъ, който бѣше на срѣща, тѣй като турския гарнизонъ напусна крѣпостта.

На 15-и и 16-и Юний Циммерманъ се распорѣди да се заематъ сѣщо: Бабадагъ, Исакча и Тулча.

За главния пунктъ при прѣминаването на Дунава и за ^{При Зимничъ} дѣйствиа въ България бѣха назначени 8, 9, 12 и 13 корпуси, а сѣщо и лѣтиция отрядъ на Скобелева, а пѣкъ 4-я и 11-я корпуси трѣбваше да наблюдаватъ и охраняватъ лѣвия брѣгъ на Дунава мѣжду Гюргево и Хърсово.

Понтоннитѣ дружини, както и понтонния паркъ бѣха ипратени по желѣзницата отъ Галацъ до Бонназа, на 20 километра на сѣверъ отъ Гюргево; отъ тамъ тѣ трѣгнаха на 8-и Юний вечерята къмъ Дунава, прѣзъ Путинеу и Вейу.

Армията, която трѣгна за Фламунда и която на 12-и Юний трѣбваше да бѣде съсрѣдоточена мѣжду Веде и Алтъ, на 10-и съ главнитѣ си сили достигна линията на Веде. Вслѣдствие закъсняването на понтонитѣ, армията остана до 13-и Юний въ това положение и въ този день трѣгна. Великия князь Николай се въползува отъ тѣзи нѣколко дена, за да произведе лична рекогносцировка на Дунава мѣжду Веде и Алтъ. Тѣй като главнокомандуюция намѣрилъ, че Зимничъ е по-благоприятенъ за прѣминаването на Дунава, за това и този пунктъ е билъ окончателно избранъ.

Избора на Зимничъ се е пазилъ въ строгъ секретъ отъ армията, даже царя е билъ извѣстенъ едва на 14-и Юний. Тѣй като 8-я корпусъ бѣше назначенъ да прѣмине първи рѣката, то командира му бѣше първия, който узна избрания за прѣминаването пунктъ.

За въвеждане въ заблуждение турцитѣ, армията продължаваше да се движи къмъ Фламунда.

Отъ 12-и до 15-и Юний руситѣ и ромжнитѣ наченаха рѣшителенъ артиллерийски бой по цѣлия Дунавъ. Ромжнитѣ прѣдприеха сѣщо и движения за съсрѣдоточаване въ нѣкои приборѣжни пунктове и прѣнасяха мостовъ материалъ, за да отвлѣхатъ вниманието на турцитѣ отъ Зимничъ.

На 14-и Юний, руската армия образува единъ тригълникъ мѣжду Зимничъ, Крошка и Турну-Могурели.

Прѣзъ нощта на 14-и Юний, руситѣ расположиха на югъ отъ Зимничъ, на самия брѣгъ, петъ 9 фунтови батареи, които трѣбваше да прикриватъ прѣминаването.

Прѣминаването се начена на 15-и Юний въ 2 часа 15 минути. Първия ешелонъ, състоящъ отъ слѣдующи едни задъ други по 6 понтонна, на които имаше 1800 человекъ пѣхота, достигна дѣсниа брѣгъ въ 2 часа 40 минути, построи се и чака втория ешелонъ, който пристигна въ 3 часа. Въ 3 часа

30 минути се захвана нощен бой съ Свищовския гарнизонъ, 6 дружини, 1 батарея и единъ малък отрядъ червезска кавалерия, който бивакираше на истокъ отъ града и бѣше, най послѣ, встрѣвоженъ. Боя се продължава цѣли 11 часа, до 2 часа слѣдъ пладнѣ; но обсиивани съ картечъ и атакувани съ много по-голъми сили, турцитѣ отстъпиха къмъ Бѣла. Прѣзъ това врѣме руситѣ бѣха успѣли да прѣкаратъ на българския брѣгъ цѣлата 14-а пѣхотна дивизия, 4-та стрѣлкова бригада и една сотня.

Загубитѣ на руситѣ при това прѣминаване на Дунава не бѣха повече отъ 700 души и 5 понтона, които потънаха заедно съ 2 планински орждия.

Прѣминаването на Дунава се продължавало и слѣдъ пладнѣ и къмъ 9 часа вечерта въ България се намираха: цѣлия 8-и корпусъ, 4-та стрѣлкова бригада и 23-и казанки полкъ, или всичко около 25000 человекъ. Кавалерията излѣзе напрѣдъ на около 20 километра за разузнаване, а останалитѣ войски останаха въ Свищовъ за прикритието на моста.

13-я корпусъ трѣгналъ веднага слѣдъ 8-я, а слѣдъ него трѣгналъ на 21-и Юний — 12-я, а на 24-и Юний — 9-я армейски корпуси.

На 18-и Юний руситѣ сѣ имали 34000 пѣхота съ 50 полски орждия и 2 казанки полка; а на 21-и Юний, къмъ пладнѣ, т. е. 6 дена слѣдъ прѣминаването на Дунава, на дѣския брѣгъ, при Свищовъ имаше вече готова за настѣпление 60000 армия.

При прѣминаването на Дунава сѣ приели участие 4 понтонни дружини.

Постройката на моста се начена на 15-и Юний и се свърши на 20-и Юний. Но моста далечъ нѣмаше необходимата здравина; всѣка бурия или умаляване на водата причиняваха повреждания, които не позволяваха прѣминаването въ течение на нѣколко часа: даже и при нормалното му състояние, колата трѣбваше да се движатъ на голѣмо разстояние една отъ друга.

Веднага слѣдъ прѣминаването на първитѣ войски на дѣския брѣгъ, руситѣ почувствуваха всичкитѣ трудности на продоволствието; тѣй като никакви реквизиции не бѣха възможни, то подиръ първитѣ войсковы части трѣбваше да слѣдватъ продоволствениитѣ обози.

Всичката дѣйствующа армия на великия князь Николай бѣше въ България къмъ 25-и Юний.

На 22-и Юний единъ авангардъ отъ 10½ дружини, 31½ ескадрона и 32 орждия, подъ началството на генералъ Турко настѣпи къмъ Търново и къмъ балканскитѣ проходи. 8-я армейски корпусъ, който слѣдваше слѣдъ Турко, пристигна съ прѣднитѣ си части въ Търново на 30 Юний.

На 26-и Юний русчукската армия — 49 дружини, 41 ескадронъ и 224 орждия, подъ началството на беликия князь прѣстонослѣдникъ, която бѣше назначена да се противопостави срѣщу линията Русчукъ — Шуменъ, настѣпи къмъ Бѣла.

Най послѣ, на 27-и Юний, 9-я армейски корпусъ, който трѣбваше да обсади Никополъ и да обезпечи дѣския флангъ на армията, сѣщо настѣпи срѣщу тѣзи крѣпостъ.

Спрямо тѣзи важни успѣхи, които руситѣ достигнаха съ лесното прѣминаване на Дунава, главната квартира на Абдуль-Керимъ паша въ Шуменъ, остана съвсѣмъ бездѣятелна. И странно нѣщо! не мисляха даже поне за ново съсрѣдоточаване на силитѣ, макаръ че трѣбваше да сѣ разбрали вече несъстоятелността на извършеното съсрѣдоточаване.

Най-послѣ, кждѣ 28-и Юний, благодарение на инициативата на париградския воененъ съвѣтъ, бѣха се рѣшили да испратятъ единъ армейски корпусъ къмъ Бѣла и около 30000 человекъ отъ Шуменъ и Русчукъ, подъ началството на Ахмедъ Еюбъ паша, настѣпиха на 27-и Юний до Гюль-Чешме, мѣжду Русчукъ и Бѣла: но тѣй като се още бояха, че прѣминаването на руситѣ при Зимничъ може да е една демонстрация и че главното прѣминаване ще стане близо до Русчукъ, тѣзи войски бѣха повърнати на 30-и Юний и отчасти бѣха испратени въ Разградъ.

Твърдѣ е интересно да се прочете тѣзи частъ отъ защитата на Абдуль-Керима, която говори за самото прѣминаване на Дунава и която, тѣй да се каже, резюмира всичката негова система. Тамъ той казва: „Благодарение на тѣзи распорѣждания (распрѣдѣлението на силитѣ), руситѣ, макаръ и много да желаяха да завладѣятъ желѣзницата (Русчукъ-Варна) и вслѣдствие на това, да прѣминатъ Дунава мѣжду Русчукъ и Тутраканъ, въпрѣки неимовѣрнитѣ си усилия, не сполучиха да изпълнятъ намѣрението си. Да, ний добрѣ забѣлѣжихме, че тамъ (мѣжду Русчукъ и Тутраканъ), както и близо до Никополъ противника искаше да прѣмине Дунава и тѣзи сѣщата новина ний получихме отъ много мѣста. И, наистина, тѣ се опитаха

да си пробиятъ тамъ прѣминаването, но напразно. И ако противника би настоялъ непрѣменно да прѣмине Дунава въ мѣстото, което бѣше избралъ въ началото, той би изгубилъ повече отъ четиридесетъ и петдесетъ хиляди мъртви и пакъ не би успѣлъ. Въ Добруджа, по мѣстнитѣ условия, нашитѣ войски бѣха по-малочислени и при отбраната се рассчитваше единствено на флотата; но понеже услугата и ползата които се чакаха отъ нея не се осъществиха, то руситѣ, естествено, можаха да навлѣзятъ въ Добруджа. Но въ Свищовъ не бѣше сѣщото: тукъ брѣга бѣше заетъ отъ бригадата на Ахмедъ паша. Понеже противоположния брѣгъ бѣше блатистъ, пълненъ съ езера и недостъпенъ за прѣминаване, ний не можахме да прѣдполагаме, че руситѣ ще прѣминатъ тамъ Дунава. Но тѣ, като окончателно се убѣждаватъ, че не ще могатъ да прѣминатъ рѣката въ мѣстата, гдѣто искаха най-напрѣдъ, за които казахме по-горѣ; понеже срѣдствата и приготовленията, съ които располагаха този пътъ, не влизаха въ нашитѣ расчети, тѣ бѣха принудени да се стараятъ да достигнатъ дѣсниа брѣгъ близо до Свищовъ, при помощта на много кораби, лодки и понтони. Макаръ ний и да располагахме съ необходимитѣ сили, за да имъ въспрѣпятъствуваме по възможность, руситѣ можаха, неизвѣстно какъ, да извършатъ прѣминаването, благодарение на количеството на прѣвозочнитѣ срѣдства и да стоварятъ на нашия брѣгъ доста значителенъ отрядъ. Войскитѣ, които ний можахме веднага да испратимъ срѣщу тѣхъ, трѣбваше да се отдѣлятъ отъ Русчукъ; но понеже нашитѣ сили (20000) челоуѣка, които съставяха гарнизона на тѣзи крѣпость бѣха едва достатъчни за мѣстнитѣ нужди и понеже противника не прѣставаше да прави усилия за прѣминаването на Дунава подъ Русчукъ и най-послѣ, понеже едно прѣминаване тукъ бѣше по-опасно за насъ, а прѣминаването близо до Свищовъ бѣше и въ военно и въ техническо отношение неудобно, то Ешрефъ паша, който мисляше, че това е една демонстрация, вслѣдствие на това, не можеше да испрати отъ Русчукъ къмъ Вѣла повече отъ една бригада. Като пристигна въ Вѣла, тѣзи бригада се съедини съ бригадата на Ахмедъ Хамди паша, която се бѣше вече отдѣлила отъ Свищовъ и остана тамъ. Въ сѣщата нощъ, когато получихъ тѣзи новина, азъ написахъ на Ешрефъ паша да испрати отъ Русчукъ единъ крейсеръ за Свищовъ, за да се опита да направи нѣщо на самата рѣка; слѣдъ събужданieto на адмирала Весимъ паша, който, подиръ назначаванieto му за началникъ на Дунавската

флотилия, бѣше дошелъ въ Шуменъ, азъ му заповѣдахъ да телеграфира сѣщото и на други свои подчинени. Слѣдъ това, азъ заповѣдахъ да се приготви бригадата на Сефетъ паша — 6 дружини — за да трѣгне за Османъ-Пазаръ, като авангардъ на войскитѣ, които ще се испратятъ тамъ, а сѣщо и за да усмирява възстаналото тамъ българско население. Османъ паша, въ Видинъ, сѣщо получи заповѣдъ да е готовъ да трѣгне. Едната отъ двѣтѣ Шуменски дивизии бѣше сѣщо приготвена за движение за Османъ-Пазаръ, за да застрашава лѣвия неприятелски флангъ и да наблюдава балкана. Въ тѣзи минута понеже се получи заповѣдъ отъ цариградския воененъ сѣвѣтъ непрѣменно да се испратятъ войски срѣщу руситѣ въ Свищовъ, казаната пѣхотна дивизия, усилена до 17 дружини и Шуменската кавалерийска дивизия, подъ общата команда на Ахмедъ-Еюбъ паша, трѣгнаха къмъ Русчукъ, макаръ че подобно движение не ми се виждаше за тѣй умѣстно, както онова, което азъ искахъ да прѣдприема. Отъ Шуменъ до Свищовъ разстоянieto може да се прѣмине въ седемъ — осемъ дена. Войскитѣ на Ахмедъ-Еюбъ паша пристигнаха до Гюль-Чешме, гдѣто бѣха усилены съ испратенитѣ отъ Русчукъ 12 дружини. Кавалерийската дивизия открива тукъ съприкосновение съ противника. Но, до гдѣто произлизаха тѣзи събития, въ Шуменъ пристигнаха маршалитѣ Намикъ и Редифъ паши (като комисари) и азъ вече прѣстанахъ да имамъ сѣщитѣ права; тѣй като се намѣри за добръ, щото отряда на Ахмедъ-Еюбъ паша да не настѣпва срѣщу противника, а по-скоро да го притѣгля къмъ себѣ си, за да му даде сражение на една добра позиция, то така се и направи“.

Събитията, които слѣдватъ избѣгватъ нашата критика, тѣй като не сж въ право съотношение съ самия Дунавъ.

Прѣди да отидемъ по-нататкъ, да наченемъ най-напрѣдъ съ разглѣжданieto на идеитѣ на Абдулъ-Керимъ паша, които ясно сж нарисувани въ горнето изложение. Независимо отъ общата безрѣдица, която се забѣлѣзва въ неговитѣ идеи, три обстоятелства особено ни поразяватъ въ тѣзи защита и тѣ характеризиратъ сѣщо турския генералъ: първото е, пълното отсѣтствие на свѣдѣния за срѣдствата и силитѣ съ които руситѣ могли да располагатъ; той за тѣхъ говори, че тѣ не могли да влѣзятъ въ неговитѣ расчети — твърдѣ непонятно защо — и самъ се обвинява че, като главнокомандующъ, той не е понавналъ неприятелската армия, още повече, че той, още отъ Ноември 1876 год., можеше да чете въ вѣстницитѣ за всички

Общи съоб-
ражения.

вото незначитавие на стратегическата обстановка. Постоянно си въображавалъ, че главнитѣ сили на руситѣ ще прѣминатъ Дунава непрѣменно мѣжду Тутраканъ и Русчукъ. Това прѣдположение почива на неоснователното съображение, че руситѣ, както казва той, искали да завладѣятъ желѣзницата Варна—Русчукъ. Трудно е да се разбере ползата, която руситѣ би извлѣкли отъ това. Като разгледвахме плана на руситѣ, ний въ общи черти изложихме положението, което би си създала руската армия, ако тя би проникнала въ четвероугълника на крѣпоститѣ: безъ да повтаряме казаното, достатъчно е да се забѣлѣжи, че Варна не можеше да служи на руситѣ за цѣль на дѣйствиата имъ и даже ако прѣдположимъ това послѣдното, то все пакъ никоя армия не би могла веднага да се ползува отъ една желѣзница, която се намира не само въ операционния районъ, но даже на полесраженнето; този мотивъ не би можалъ да накара противника да се постави въ едно положение, което не му дава никакво друго прѣвмущество.

По-разумно би било, ако Абдуль-Керимъ наша мисляше, че великия князь, отъ желание да поддържи, по късно, отряда на Циммермана, би се старалъ да не се много отдалечи и вслѣдствие на това, би прѣдпочелъ да прѣмине Дунава мѣжду Силистра и Русчукъ. Но това прѣдприятие би било твърдѣ рисковано за руситѣ. даже никаква полза не биха извлѣкли отъ него. тѣй като, въ най благоприятния случай, тѣ биха биле принудени да сиржатъ своитѣ операции и да обсаждатъ разнитѣ крѣпости, но това което можеше добрѣ да се забѣлѣжи още тогава, бѣше противъ рускитѣ проекти, които бѣха неизбѣжно настѣпателни. Не е позволено да се прѣдполага, че противника ще направи грѣшки и ще базира на това распорѣжданята си.

Третия упрѣкъ, който би могло да му се направи, това е неговата нерѣшителность и слабохарактерность. Слѣдъ двѣ недѣли отъ като руситѣ вече бѣха наченали да прѣминаватъ Дунава, вмѣсто бързо да дѣйствува съ маси, Абдуль-Керимъ паша се още само кани да заповѣда да се приготвятъ нѣкои дивизии за маршъ; той испраща въ Цариградъ само проекти, когато той бѣше длъженъ, безъ да губи повече врѣме, да се воспользува отъ пълната си власть, да вземе всичката отговорность отъ горѣ си и да съобщи въ Цариградъ за взетитѣ вече мѣрки и за свършившитѣ се фактове. Неговата слабохарактерность, както и слабото понятие за важностьта на ролята, която му е възложена, още повече се разясняватъ отъ

обстоятелството, че той се съгласява да раздѣли висшето командование съ маршалитѣ Намикъ и Редиѣ наши. Въ своята защита, по поводъ на прѣдписанитѣ отъ Цариградъ мѣрки, които биле противъ неговитѣ намѣрения, той говори още: „Азъ мислихъ да искамъ уволнението си, но нѣма нужда да обяснявамъ, че и врѣмето и дълга ми не ми позволяваха“. Е добрѣ, но ако нѣкой се счита тѣй необходимъ, а въ крайния резултатъ причинява само несполуки, той не може да търси милость отъ историята. Прочее, трѣбва да му се отдаде слѣдующата справедливость: неговитѣ несполуки не сж отъ свойство да накърнятъ неговата воинска честь. Цѣлия неговъ оправдателенъ рапортъ, отъ който ний ще трѣбва да приведемъ още нѣкои страници, напълно отхвърля това; той бѣше единъ простъ човѣчець, неспособенъ да обхване обстановката и нѣмаше никаква помощ отъ щаба си.

Да разгледаме сега плана, който слѣдваха руситѣ въ първия периодъ на тѣзи война и по който прѣминаха Дунава. Най-напрѣдъ виждаме единъ отрядъ отъ 35000 челоѣка, назначенъ за диверсия въ Добруджа: два армейски корпуса, 50,000 челоѣка, расположены мѣжду Хърсово и Гюргево, които охраняватъ и свързватъ армията на Долния-Дунавъ съ главната армия; виждаме послѣдната, въ числителность около 135000 челоѣка (180000 челоѣка), да прѣминава Дунава близо до Свищовъ; най-послѣ, 40000 ромѣнска войска наблюдава Дунава по-нагорѣ, до Калафатъ и прави демонстрации. Нѣма да говоримъ за 56000 челоѣка, които руситѣ безполезно оставиха, за да пазятъ района мѣжду Черното море, Килия и Крымъ. Отъ това виждаме, че руситѣ раздѣлятъ армията си на двѣ почти равни части, отъ които само едната бѣше назначена да дѣйствува рѣшително, а другата трѣбваше само да охранява първата и да прави демонстрации, до като слабостта на операционната армия и несъстоятелностьта на нейнитѣ усилия не наложиха на руситѣ необходимостьта да я усилятъ съ по-голѣмата часть отъ силитѣ на оставената неподвижно и безполезно друга армия. И, наистина, ромѣнскитѣ войски, които пазяха лѣвия брѣгъ, отъ Алтъ до Калафатъ, биха могли да се намалатъ на половина. Същото би могло да се направи и съ войскитѣ, които пазяха ромѣнския брѣгъ мѣжду Гюргево и Хърсово; собственно, срѣщу линията Русчукъ — Силистра бѣше само 11-я корпусъ, а 4-я корпусъ бѣше съ-

листра, настъпленieto на турцитѣ бѣше възможно само близо до самото Хърсово, който се вече владѣше отъ русситѣ; тъй што излишно бѣше да се парализирва тукъ 4-я корпусъ.

Колкото се отнася до отряда на Циммермана (28 дружини, 28 ескадрона и 118 орѣдия), трѣбва да се признае, че русситѣ не сѣхъ се поучили отъ опититѣ, които направиха въ Добруджа прѣвъ миналитѣ войни. Мѣстнитѣ прѣпятствия всѣкога сѣ биде такива, што безъ даже да срѣща каквото и да е съпротивление отъ страна на турскитѣ войски, 30000 русски отрядъ, който въ 1828 година прѣмина Дунава, близо до Сатуново, на 28-и Май можа да достигне до Траяновия валъ едва на 13-и Юний; ꙗ въ 1854 година, русситѣ съ 35,000 человекъ прѣминаха Дунава на сѣверъ отъ Добруджа на 11-и Мартъ и достигнаха до Силистра едва на 4-и Май. Тѣй като условията и сега бѣха същитѣ, можеше човѣкъ, безъ да бѣде пророкъ, да прѣдвиди, че отряда на Циммермана не би могълъ да влезе въ дѣйствиe по-рано отъ единъ или даже два мѣсеца. А пъкъ въ продължение на това врѣме, много работи можаха да произлѣзятъ около Свищовъ. Тѣй што, колкото отряда на Циммермана е по-голѣмъ, толкова по-бавно би ставало неговото движение и толкова повече той не би билъ въ състояние да има каквото и да е влияние върху събитията, които би могли да изненадатъ главната армия, за разстройството на която противника бѣше се приготвилъ и усилилъ. Но, при все това, единъ отрядъ въ Добруджа бѣше необходимъ, както за демонстрация, тѣй и за обезпечение на района, който се намираше на фланга на руската армия; но трѣбвало би този отрядъ да се състави отъ кавалерия, която да бѣде поддържана отъ една пѣхотна дивизия. При тѣзи условия, отряда би могълъ да се движи много по-лесно ꙗ кавалерийската масса, която би могла бързо да настѣпнѣ до линията Черна-вода—Кюстенджа, би по-сигурно успѣла да привлѣче вниманието на турскитѣ сили.

Войскитѣ на Циммермана, които прѣминаха Дунава отъ 9-и до 14-и Юний, достигнаха линията Черна-Вода—Кюстенджа едва на 2-и Юлий, гдѣто и останаха дълго врѣме.

Тѣй што, ако русситѣ искаха да правятъ економия въ силитѣ си, то главната армия, която прѣминава Дунава въ първата линия би имала 50000 человекъ повече; това можеше да има рѣшително значение (Плѣвенъ). Ний виждаме, слѣдователно, че въобще русситѣ съвсѣмъ не се ползватъ отъ голѣмото прѣпятствие, което прѣдставлява Дунава, за обезпечение

на своитѣ флангове и на тила си. Тѣ на всѣкъгдѣ оставятъ твърдѣ голѣми сили и се ослабватъ тамъ гдѣто трѣбваше да иматъ подъ рѣка повече сили. Първата срѣща съ противника, ведната слѣдъ прѣминаванието на нѣкоя рѣка, въ случай на несполука, можеше да има толкова гибелни послѣдствия, што, по примѣра на Наполеона, тѣзи голѣми прѣпятствия трѣбва всѣкога да се прѣминаватъ съ по-голѣмата частъ отъ армията.

Слѣдъ прѣминаванието на Дунава близо до Свищовъ, бездѣйствието на противника позволяваше на русситѣ да осъществятъ геометрическия проектъ, за който се говори по-горѣ, и да образуватъ знаменития тригълникъ, съ върха на Шипка. Но армията по този начинъ се намѣри распрѣсната на едно пространство отъ 60 квадратни километра. Опасността на това положение скоро се почувствува; появяванието на Османъ паша само съ 12000 человекъ на дѣния флангъ на русситѣ при Плѣвенъ, както и несполукитѣ на генералитѣ Шилдеръ-Шуллера и Крюднера (8-и и 18-и Юлий), бѣше достатъчна, за да накара великия князь Николай да телеграфира на княза Карла ромѣнски знаменитата депеша: „Ела ни на помощъ, мини Дунава, гдѣто искашъ, както искашъ и при условия, каквито ти искашъ, но ела по-скоро да ни помогнешъ. Турцитѣ ни истрѣбляватъ. Християнската кауза е изгубена“.

Всѣки може да си прѣдстави положението! Ако вмѣсто Абдулъ-Керима или Ахмедъ Еюба, имаше отъ другата страна още единъ генералъ съ характера на Османъ паша, който би също настѣпнѣлъ съ същата енергия противъ лѣвия русски флангъ и съ всичкитѣ сили, съ които можеше да располага мѣжду Шуменъ и Русчукъ, т. е. съ една 60,000 армия, то повече отъ вѣроятно бѣше, че тѣзи руска армия не би могла да остане повече на дѣния брѣгъ. И, наистина, армията на великия князь прѣстолонаслѣдникъ, около 45,000 человекъ, която, слѣдъ прожѣнението на фронта си на истокъ, е заемала, на 6-и Юний, мѣжду Дунава и Айазларъ, едно пространство отъ 70 километра, изолирана и распрѣсната съ трудъ би могла да се съпротивлява на атаката на една такава масса, насочена само въ единъ пунктъ.

Въ това тригълно положение на руската армия имаше, все пакъ, едно благоприятно за русситѣ обстоятелство. Генералъ Жюмини казва*): „най-доброто расположение ще бѣде,

*) Précis de l'art de la guerre.

когато армията, слѣдъ като е прѣминала, може да заеме сѣ операционния си и боевъ фронтъ положение перпендикулярно на рѣката“. Въ таково положение бѣше руската армия.

Но въобщо трѣбва да се констатира, че руската операционна армия, която прѣмина Дунава, по числителността си по никой начинъ не можеше да има настѣпателна цѣль. Расположението, което тя имаше върху едно твърдѣ обширно пространство, може би, би могло да бѣде полезно, ако имаш други корпуси, които, веднага слѣдъ прѣминаването на войскитѣ, които ний вече знаемъ, би прѣминали Дунава за да проникнатъ въ България; но тъй като такава нѣщо нѣмаше прѣминаването можеше да приведе къмъ катастрофа, щомъ като руситѣ имаха на срѣща си единъ неприятелски генералъ който разбира своето дѣло.

Сега да видимъ какви мѣрки би могли и трѣбваше да взематъ турцитѣ за отбраната на Дунава.

Слѣдъ като завладѣятъ и обезпечатъ всички съществуващи по Дунава материалъ, който можеше да послужи за прѣминаването на противника, въ главната квартира на Дунавската армия би трѣбвало да се попитатъ, отъ гдѣ и по какъвъ начинъ руситѣ би могли да доведатъ огромния материалъ отъ който тѣ иматъ нужда за постройката на мостъ на такава голѣма рѣка.

Тѣй като величината на руската армия не позволява настѣпването на главнитѣ сили отъ къмъ Добруджа, то тя бѣше принудена да прѣмине Дунава мѣжду Силистра и Видинъ.

Ний нѣма да повтаряме тукъ описанието на разнитѣ части на Дунава, за които ще става въпросъ, то може да се прочете втори пътъ въ първата часть.

За прѣвозването на всички мостовъ материалъ, съществуваха два начина; едниия по желѣзницата Галацъ — Букурещъ — Гюргево и другия — по желѣзницата Галацъ — Букурещъ — Златина и отъ тамъ по течението на Алтъ (плавателна рѣка) до Дунава. Трети практически начинъ не съществувахе. Въ първия случай, руситѣ би срѣщнали единъ твърдѣ силенъ фронтъ, който би имъ причинилъ необикновени трудности; по този и по други още даже по-важни стратегически мотиви, тѣ не можаха да избѣжатъ такъвъ районъ. Тѣй щото, оставаше тѣзи часть на Дунава близо до притока Алтъ. Дѣйствиелно, въ рапорта си до Императора великия князь Николай Николаевичъ трѣбваше да се отбележи, че руситѣ

всичкия необходимъ материалъ за моста, за да се прѣнася на кораби по Алтъ и по Дунава покрай Никополскитѣ фортове, тѣй като други изборъ бѣше просто невъзможенъ“. По-нататкъ той казва: „Ако се въсползувахме отъ Аржисъ, най-близката плавателна рѣка, тогава трѣбваше да прѣнасяме материала прѣдъ още по-силната крѣпость Русчукъ и да го влачимъ чакъ до Свищовъ; този начинъ азъ считамъ за напълно неиспълнимъ“.

Тѣй щото и по технически и по стратегически причини, прѣминаването на руситѣ по на западъ отъ Алтъ и отъ Искъръ бѣше невъможно. При прѣминаването на Дунава мѣжду Веде и Алтъ, тѣ трѣбваше вече да оставятъ сериозни сили за обезпечение на фланга си и на тила си, които се твърдѣ излагаха. При прѣминаване близо до Орѣхово, наприимѣръ, тѣ биха се опасно отдалечили не само отъ базата си, но и отъ прѣдмѣта на своитѣ дѣйствия; при това, по-нататъшното настѣпление противъ линитѣ на Искъръ, Видъ и Янтра, тѣй благоприятни за отбрана, не обѣщаваше голѣмъ шансъ за успѣхъ.

Защитени отъ нощта, малки сили, натоварени на варки и понтони, лесно можаха да прѣминатъ Дунава безъ това да измѣни стратегическото положение; но за едно сериозно прѣдприятие всѣкога е необходимъ мостъ, а пъкъ моста можеше да бѣде построенъ само мѣжду Никополъ и Свищовъ. Ако Абдулъ-Керимъ паша знаеше добръ географията на Дунава, то той щѣше да знай тѣзи истина.

Най-послѣ, като имаме прѣдъ видъ знаменити примѣри, трѣбва да забѣлѣжимъ, че факта, че турския генералъ не е можалъ да се освободи отъ идеята, че руситѣ искатъ да прѣминатъ Дунава мѣжду Русчукъ и Тутраганъ, идея която не е основана даже на историческото минало, напомня отчасти случая съ Велингтона, който, дълго още слѣдъ сражението при Ватерлоо, продължаваше да вѣрва, че плана на Наполеона се стрѣми да го отдѣли отъ морето.

Непосрѣдствената цѣль на войната трѣбва да се заключава въ унищожението на неприятелскитѣ сили. Настѣпването или отбраната съвѣмъ не промѣняватъ тѣзи цѣль; характера на операциитѣ се опрѣдѣля въ зависимостъ отъ располагаемитѣ срѣдства. Настѣпването е положителна форма, — това е срѣдство което прислѣдва право цѣльта, а пъкъ отбраната, сама по себѣ си отрицателна, може да доведе до унищожението на противника само при известни условия. Бѣде ли отбраната

стратегическа или тактическа, тя не може да тържествува, ако не се свързва непосредствено съ настъпателни дѣйствиа, т. е. ако не бѣде отбрана активна. Ако това е така, то можемъ да опрѣдѣлимъ характера на дѣйствиата, които още въ началото трѣбваше да води турската Дунавска армия.

Понеже крайната цѣль на операциитѣ не можеше да бѣде отбраната на самия Дунавъ, то трѣбва да се каже, че съ първоначалното расположение задъ рѣката сѣ имали прѣдъ видъ да се воспользуватъ отъ отбранителната сила на това стратегическо прѣпятствие, за да увеличатъ собствената си сила. И наистина, ако не е било възможно да се настъпи задъ Серетъ и Прутъ, и ако трѣбвало въ началото да се придържатъ до отбраната, то естествено е, че трѣбваше да се воспользуватъ отъ нея. Но ползуването отъ това прѣпятствие можеше да стане въ разни форми и можеше да доведе даже до незабавно настъпване, като се придържатъ, все пакъ, до стратегическата отбрана.

Да разгледаме, прѣди всичко, начина по който Абдулъ Керимъ паша мисляше да се воспользува отъ Дунава.

Тѣй като въ началото на войната турската армия далечъ не бѣше още мобилизирана и събрѣдоточена, то необходимо бѣше да се спечели нуждното врѣме. 174-тѣ дружини, които съставляваха Дунавската армия, първата линия, бѣха, тѣй да се каже, назначени да спечелятъ това врѣме. Въ два до три мѣсеца тѣзи сили можаха да бѣднатъ удвоени.

Сердаръ-Екремъ за тѣзи цѣль избра този начинъ за дѣйствие, който най-добрѣ отговаряше на неговия характеръ и искаше да се задоволи съ абсолютната отбрана, като остави Дунава мѣжду противника и своитѣ войски. Първата цѣль, която той си постави, бѣше да въспрѣпятствува на противника да мине Дунава. Ний знаемъ какъ той распрѣдѣли силитѣ си, за да достигне това.

По принципъ никой не може да упрѣква Абдулъ-Керима, че е избралъ една или друга система за отбрана, стига само той да достигнеше цѣльта си. Но начина, по който той распрѣдѣли силитѣ си, всѣкога ще дава основание за справедливи упрѣци, въпрѣки това което говорятъ нѣкои автори, които искатъ да защищаватъ Абдулъ-Керимъ паша. Ний видѣхме вече, че той искаше да се расположи по такъвъ начинъ, щото да прѣдупрѣди прѣминаването на руситѣ мѣжду Русчукъ и Тутраканъ, но даже ако прѣдположимъ тѣзи възможность, то

не може да се разбере защо той държи резервитѣ си въ Шуменъ. Тѣзи крѣпость, която образуваше единъ видъ укрѣпенъ лагеръ, е играла важна роля само въ войната 1828—29 г. Въ тѣзи война състоянието на турската армия не позволяваше да се земе Дунава съ много войски и когато руситѣ, слѣдъ като пробиха тѣзи слаба завѣса, настѣпиха въ Добруджа, главнитѣ сили на турската армия бѣха на пътъ да се събрѣдоточатъ въ Шуменъ и Варна. Първитѣ стѣлновения, слѣдователно, произлѣзоха въ тѣзи мѣста. Но въ 1853—54 г. г. Шуменъ не игра никава роля, а пъкъ въ войната 1877 год. обстановката го умаловажи до стѣпень на твърдѣ неважнитѣ крѣпости. Шуменъ се намира на 130 километра отъ Дунава, и да се държатъ въ него сериозни сили, значи да се отдалечатъ отъ рѣшителния пунктъ на разстояние поне на 5 дена. Събитията потвърдиха, че ако главнитѣ резерви, вмѣсто да бѣднатъ тѣй отдалечени, се намираха непосредствено задъ най-застрашаваната линия Никополъ — Свищовъ, то прѣминаването на руситѣ не би могло да успѣе. Наистина, слабия Свищовски гарнизонъ, 6 дружини и 1 батарея, се съпротивляваха 11 часа на рускитѣ атаки и направиха каквото можаха за да въспрѣпятствуватъ на прѣминаването. Тѣй щото, ако въ Бѣла и Булгарени въ това врѣме имаше единъ армейски корпусъ и пристигнеше на помощ на Свищовския гарнизонъ, то кой би могълъ да се съмнява, че прѣминаването нѣмаше да успѣе?

Даже ако, спорѣдъ Абдулъ-Керимъ паша руситѣ прѣминеха Дунава близо до Русчукъ, расположитѣ въ Бѣла войски щѣха да бѣднатъ много по-близо, отъ колкото отъ Шуменъ. Бѣла освѣнъ че имаше прѣимущество, че се намираше на половинъ прѣходъ отъ Свищовъ, но бѣше и ключъ на долината на Янтра. Но Абдулъ-Керимъ бѣше далечъ да оцѣни всичката негова важность; тѣй напр. въ неговата защита чегемъ: „Пѣтя, който минава моста при Бѣла и води за Търново, можеше да служи само за тѣзи, които идатъ отъ Русчукъ; а пъкъ отъ Свищовъ нѣмаше добро (?) шосе по което да може да се прѣмине въ 4 или 5 часа разстоянието отъ Бѣла право на Търново. Има още друго едно шосе, което се отдѣля отъ пѣтя Свищовъ — Севлиево и води за Търново; по този послѣдния пѣтъ руситѣ се движеха къмъ Търново, а не по пѣтя прѣзъ Бѣла. Вслѣдствие на това, бесполезно бѣше да се зема тѣзи позиция, а пъкъ както знаятъ тѣзи, които

са посвѣтени въ военнитѣ науки, да се земе съ малко войска, би било даже опасно, тъй като Бѣла се намира на разстояние на деветъ до десетъ часа пѣтъ отъ Русчукъ; противника, който се намираше въ Свищовъ, можеше да обходи находящитѣ се тамъ войски, като прѣмине Янтра въ удобнитѣ мѣста. Вслѣдствие на това и тъй като никаква полза нѣмаше отъ заеманието на Бѣла, нѣмаше и нуждитѣ сили за да се освободи, ако противника я обходеше, а пъкъ, спорѣдъ науката, имаше се нужда отъ единъ отрядъ при Русчукъ, то този отрядъ бѣше расположенъ чакъ до Тръстеникъ, за да може да се намира въ съобщение съ Русчукъ. Като чете това, единъ германецъ би казалъ: Тъзи е единственна възможна за него логика. Мѣжду това, той взема въ внимание Бѣла само слѣдъ прѣминаванието на руситѣ. За отбраната на Дунава, той даже и не мисли. Ний трѣбва да укажемъ още на нѣколко характеристични фактове. Дунава мѣжду Искъръ и Видинъ бѣше най-малко заплашванъ, но се отбраняваше отъ 30 дружини, а пъкъ цѣлата Добруджа, гдѣто руситѣ всѣкога са прѣминавали Дунава и гдѣто трѣбваше да се очаква прѣминаванието и този пѣтъ, се отбраняваше само отъ 8 дружини, когато въ Варна за никаква цѣль се държаха 12 дружини. Това е работа, която критиката е неспособна да окачестви. Ний въобще виждаме, че Абдуль-Керимъ неразумно копира распрѣдѣлението на войскитѣ, което бѣше направилъ на врѣмето си Омеръ паша. Ето защо наказанитѣ грѣшки на първия, не закъсняха още по-жестокото да накажатъ втория.

Прѣди да изложимъ най-подходящата система за отбраната на Дунава, да се посвѣтваме малко съ Клаузевица по този прѣдмѣтъ. Въ съчинението си „За войната“ той казва:

„Отбраната (на една рѣка) може да има една отъ слѣдующитѣ три цѣли:

1) Абсолютно съпротивление (упорита отбрана) съ главнитѣ сили.

2) Просто демонстративно съпротивление.

3) Съпротивление отъ несериозни части, като напр. на прѣднитѣ постове, охранителнитѣ войски, отдѣлни отряди и пр.

Най-послѣ, относително характера на отбраната, трѣбва да различаваме слѣдующитѣ три степени или главни видове:

1) Непосрѣдствена отбрана за въспрѣпятствование на прѣминаванието.

2) Не непосредствена отбрана, при която отъ рѣката и отъ долината ѝ се ползватъ за най-добри комбинации на сражението.

3) Отбрана съвсѣмъ непосредствена, при която се заема естатукема позиция на неприятелския брѣгъ“.

Въ 1877 год. турцитѣ имаха намѣрение, като се ползватъ непосредствено отъ Дунава, да създадѣтъ абсолютно съпротивление съ главнитѣ сили, съ които тѣ располагаха въ началото на войната. Колкото се отнася до вида на отбраната, всичко ни кара да прѣдположимъ, че Абдуль-Керимъ е желаялъ непосредствената отбрана съ въспрѣпятствование на прѣминаванието на рѣката. Ако се постави въпросъ, дали той е располагалъ съ достатъчни сили като е избралъ тъй форма за отбрана, то трѣбва да се признае, че въ това отношение Абдуль-Керимъ е билъ правъ. Това бѣше най-сигурното срѣдство за да се спечели врѣме до пристиганieto на подкрѣпления.

Да вземемъ като база остроумния расчетъ на генералъ Клаузевица: той казва: „Врѣмето, необходимо за постройката на моста, опрѣдѣля разстоянията на които трѣбва да се расположатъ отрядитѣ, които ще отбраняватъ рѣката. Ако раздѣлиме тѣзи разстояния съ цѣлата дължина на отбраняемата линия, ще се получи числото на отрядитѣ. Ако се сравни най-послѣ, силата на тѣзи отряди съ войскитѣ, които противника може да прѣвезе отъ другия брѣгъ, може да се опрѣдѣли очаквания успѣхъ“. По нататъкъ той добавя: „Ако противника има нужда отъ 24 часа, за да построи моста, и ако въ продължение на тѣзи 24 часа той располага съ толкова срѣдства, щото може да прѣвезе само 20000 челов., а пъкъ отбранающия въ течение на около 12 часа може да съсрѣдоточи въ който и да било пунктъ сѣщо 20000 чел., то прѣминаванието на рѣката не би могло да се извърши, тъй като отбранающия ще се яви, когато настѣпающия не е можалъ да прѣвезе повече отъ половината на своитѣ 20000 души. Тъй като може да се счита че въ 12 часа войската може да прѣмине 4 мили (30 километра), заедно съ врѣмето необходимо за получаване на извѣстието, то за всѣки 8 мили (60 километра) разстояние би имало нужда, отъ 20000 человѣка“. И генералъ Жюмини съвѣтства сѣщото. Въ своето Précis de l'art de la guerre, той пише: „Главното е да се наблюдава рѣката отъ малки отряди, безъ да се поставя цѣль за отбраната ѝ на всѣкъждѣ; послѣ, бързо да се съсрѣдоточѣтъ силитѣ въ заплашвания пунктъ, за да

от неговата армия“. Тъзи система отстранява всекакви сюрпризи, но когато изненаданията от страна на противника са невъзможни, като напр. въ 1828 год. при Сатуново, гдѣто руситѣ бѣха принудени прѣдъ очитѣ на отбраняющия да строятъ плотини въ продължение на пѣли недѣли, тѣзи система не може да се прилага, тъй като всекога ще има достатъчно врѣме за съсредоточение. Разнитѣ части отъ Дунава, които позволяватъ прѣминаването и постройка на мостъ, безъ голѣми работи, като плотини и пр., и които не можаха да не бждѣтъ забѣлзани отъ турцитѣ отъ рано, въ врѣме на пълноводието не съставляватъ повече отъ 70 километра. Тѣй щото, като приложимъ дѣйствителната метода на Клаузевица, къмъ разнитѣ достѣпни за руситѣ части на Дунава, то, ако даже приемемъ че всичкитѣ сж отъ еднаква важностъ, което не ще бжде вѣрно, за непосредствена отбрана и за пълно запазване отъ всекакви изненадания ще трѣбватъ около 60000 человекъ мѣжду Видинъ и Янтра и също толкова отъ Янтра до Тулча, т. е. всичко 120,000 человекъ. Такива сили имаше още въ началото на войната, но, разбира се, че при прилагане тѣзи съображения на практика, трѣбва да се намалатъ тѣзи сили, и ако се ограничатъ само съ просто наблюдение, а не силно заемане на всичкия брѣгъ отъ Искъръ до Видинъ; около 15,000 щѣха да бждѣтъ достатѣчни; при такова положение би се явила една економия повече отъ 40000 человекъ, които можаха да съставятъ общия резервъ, който можеше още да се увеличи при искусно ползувание отъ мѣстността, а особено дѣжду Силистра и делтата.

Първото нѣщо, което трѣбваше да направи Абдулъ-Керимъ, бѣше да реорганизира армията, като създаде врѣмenni връзки мѣжду частитѣ, тъй като никаква организация не съществуваше. Отъ 174-тѣ дружини, 32 батареи и 40 ескадрона, съ които той располагаше въ срѣдата на Априлий, той би можалъ да сформирова 14½ дивизии, отъ които всека да има по 12 дружини (пѣхотния полкъ състоеше отъ 3 дружини), 2 батареи и 1 ескадронъ. Останалата кавалерия, усилена съ останалитѣ батареи, можеше да образува една кавалерийска дивизия, която можеше да се употреби на западъ отъ Искъра.

Слѣдъ това, 14½ дивизии можаха да се распрѣдѣлятъ покрай Дунава по слѣдующия начинъ:

а) Единъ армейски корпусъ (2 дивизии) отъ Черна-Вода до Тулча;

б) Една дивизия въ крѣпоститѣ: Силистра, Тутраканъ и Русчукъ;

в) Единъ армейски корпусъ (2 дивизии) — на Дунава мѣжду р. р. Видъ и Янтра, — една дивизия въ първата линия, а другата въ резервъ на линията Бѣла-Булгарени.

г) Една пѣхотна и една кавалерийска дивизии покрай Дунава, отъ Видъ до сръбската граница.

За резервъ бѣха останали 8½ дивизии, отъ които единъ армейски корпусъ (2 дивизии) би трѣбвало да се расположи въ Плъвенъ, за да може веднага да заеме добра позиция на твърдѣ удобнитѣ за отбрана р. р. Видъ или Искъръ, ако противника направеше грѣшката да прѣмине Дунава по на западъ: или пъкъ да настѣпи право къмъ Свищовъ или Никополю. ако руситѣ би се ориентали тамъ да прѣминатъ Дунава. Другитѣ 6 дивизии, въ ожидание на събитията, би могли да се расположатъ въ тригълника мѣжду Русчукъ, Разградъ и Бѣла. Остающата се бригада можеше да послужи за кадръ за нови етапни формирования, които лесно бѣха могли да станатъ отъ мѣстното турско население.

Въ самата Добруджа, една дивизия отъ корпуса, който би тамъ оставили, би прикрила линията Мачинъ-Тулча, една бригада би пазила Хърсово, една дружина би била оставена въ Черна-Вода за съобщение съ Силистра, а пъкъ кавалерията би наблюдавала брѣговетѣ и би поддържала съобщенията.

Заеманieto на островитѣ по Дунава, които трѣбвало би добрѣ да се укрѣпятъ, както и активното употрѣбление на голѣмата частъ отъ Дунавската флотилия на западъ отъ Силистра, а не тъй както се употрѣби, за дълго врѣме би обезпечило господството надъ самата рѣка. Усиленитѣ рекотнoсцировки, които би могли да се прѣдприематъ въ направлениата, по които се очаквалъ противника, би отрано обърнали вниманието върху най-заплашванитѣ мѣста. Най-послѣ, постоянното внимание на войсковитѣ началници би улеснило откриванieto на мѣстото, гдѣто се проектира прѣминаването на рѣката, а още повече че дѣсниа брѣгъ командува надъ лѣвия и дава възможностъ да се вижда движението и събиранieto на неприятелскитѣ войски.

При указаното распрѣдѣление на силитѣ, руситѣ на всекъдѣ бѣха се непрѣменно натъкнали на голѣмо численно прѣвъсходство и тѣхното намѣрение би се осуетило. Ако прѣдположимъ даже, че тѣ успѣяха, турцитѣ би имали въ четириж-

гълника Плъвенъ, Разградъ, Русчукъ и Никополю, 11 дивизии, т. е. 112 дружини, 12 ескадрона и 22 батареи, които можаха навърно да се съединятъ въ малко дни и да настѣпятъ рѣшително противъ първитѣ слаби русски войски, които би прѣминали Дунава. Генералъ баронъ фонъ деръ Голцъ въ своето съчинение „Водянето на войната“, по слѣдующия начинъ резюмира този начинъ за дѣйствиа: „ отбраняющия най-често ще прѣдпочете да защитава рѣката само толкова, колкото е необходимо за да разузнай противника и за да събере главнитѣ си сили по-отзадъ, за да атакува противника, когато той прѣмине и е принуденъ да приеме сражение съ войскитѣ, които не сѣ още развърнати и когато прѣпятствието е въ тила му“. И, наистина, трѣбва да си припомнимъ, че върѣки голѣмитѣ приготовления, които руситѣ направиха, на третия день слѣдъ прѣминаването на Дунава тѣ нѣмаха повече отъ 40000 человекъ на дѣсния брѣгъ, а на 6-и около 60,000 человекъ, съ които не можаха да издържатъ атаката. Въ Добруджа условията бѣха още по-неблагоприятни за руситѣ, тъй като 35000 корпусъ на Циммермана можалъ да прѣмине на другия брѣгъ само слѣдъ десетъ дни.

Ний видѣхме, че въ врѣме на самото прѣминаване на руситѣ, войскитѣ на Абдуль-Керима бѣха съ 30000 человекъ повече. Ако тѣ бѣха добрѣ разпрѣдѣлени и близо, то можаха смѣло да настѣпятъ и руситѣ не само че не биха проникнали въ България, но смѣло не биха могли да заематъ дѣсния флангъ. Но, quos vult perdere Jupiter dementat prius.*)

За да допълнимъ нашата мисль за непосредствената отбрана на Дунава, да прибавимъ още слѣдующитѣ нѣколко рѣда: „Спорѣдъ теорията, която дадохме, казва Клаузевицъ, въпроса се състои въ срѣдствата за прѣминаването, а не въ числеността на войскитѣ, които искатъ да прѣминатъ. . . . Никак отбрана на рѣка нѣма абсолютни упорни точки, тѣ всички могатъ да бждатъ обходени; това обходно движение може да бжде много улеснено съ голѣмо численно прѣвѣсходство“.

Но въ 1877 година руситѣ далечъ нѣмаха нужното численно прѣвѣсходство, за да могатъ съ успѣхъ да изпълнятъ едно обходно движение, като прѣминатъ Дунава на западъ отъ р. Искъръ.

До сега ний разглѣдахме въпроса отъ глѣдна точка на пасивната отбрана на Дунава. Но, за добритѣ резултати на

*) Господъ, когато иска да погуби нѣкого, зима му напрѣдъ разсѣдяна. (Б. Пр.).

една война, не е достатъчно да се отбраняваме, но е необходимо смѣло да се съкруши настѣпателната сила на противника. Между това, при ограничаване само съ отбраната, не могатъ да се достигнатъ никакви положителни резултати и руситѣ, като виждатъ невъзможността да направятъ тукъ нѣщо, можаха да настѣпятъ на друго мѣсто, въ Мала-Азия, гдѣто нѣма да срѣщнатъ Дунавъ.

Тѣй щото, още въ началото дѣлото трѣбваше да се подготви по единъ активенъ, по-прѣдприемчивъ начинъ. За това трѣбваше турцитѣ да мислятъ сами да прѣминатъ Дунава и да се обезпечатъ съ прѣдмостни укрѣпления. Колкото се отнася до пункта за съсрѣдоточение на главнитѣ сили, то Наполеонъ ни го е указалъ: „не трѣбва да се стараемъ да откриваме дали противника ще прѣдприеме движение или не. . . . Вий трѣбва да заемете една позиция, която ви прави независими отъ волята на противника, която можете да заемете въпрѣки всичко, което той прави и отъ която можете да господствувате надъ неговитѣ движения, като го накарате да койде да ви окръжава, това може да се яви въ резултатъ само на една настѣпателна позиция“. (А. Eugène. Trianon, 18 mars 1813). За отбраната на Долна-Елба противъ съюзницитѣ, той пише още: „Ако тукъ има една добра позиция, това е тѣзи прѣдъ Магдебургъ, отъ която вий застрашавате противника да го атакувате всѣка минута и отъ която вий ще го атакувате, ако той не се яви съ голѣми сили“ (А Eugène. Trianon, 9 mars 1813). Такава една позиция на Дунава, при даденитѣ обстоятелства, бѣше тѣзи при Олтеница, срѣщу Тутраканъ. Тамъ, едно прѣдмостно укрѣпление, въ видъ на укрѣпенъ лагеръ, упрѣно на дѣсно у Дунава, а на лѣво — у Аржисъ, можеше да спрѣ всѣкакво движение на руската армия по-нататкъ отъ Букурещъ. Ако Османъ паша въ Видинъ се намѣри доста силенъ за да прѣдприеме настѣпление съ пострадавшитѣ въ войната съ Сърбия войски, задъ Калафатъ, то защо Абдуль-Керимъ не би можалъ да направи поне толкова съ една по-прѣсна армия? Наистина, слѣдъ като обезпечи Дунава отъ Тулча до Русчукъ съ около 30000 человекъ, той би можалъ да съсрѣдоточи къмъ срѣдата на Май, 60—70000 армия прѣдъ Олтеница, да земе Букурещъ съ единъ отрядъ и да чака пристигането на руската армия, както и случая за да бие по части разнитѣ изолирани колони. Благодарение на богатия материалъ, съ който той располагаше на Дунава,

той можеше да построи мостове при Тутраканъ и при Силистр и по този начинъ да обезпечи съобщенията си, които той можеше лесно още да поддържа съ помощта на флотилията, която можеше да събере въ това мѣсто. По този начинъ той би имал още голѣмото прѣимущество да нейтрализира или даже да разбия ромънската армия прѣди да пристигнатъ русскитѣ войски.

Но дѣлото е било прѣнебрегнато още отъ началото. Главнoкомандующия съвсѣмъ не е довѣрявалъ на армията си и се сражавалъ безъ надѣжда, както той говори въ своята защита „Прѣди обявяването на войната отъ Руссия, въпроса бѣше даден на разглѣждане на съвѣта, който, като го изучи подробно рѣши, че тъй като прѣдложенията на Руссия сж отъ естество да запятнатъ честъта на империята, то трѣбвало би да е наченe война, която да се води до послѣдния крайностъ, т. е. до смъртъ, за да се спаси името, вмѣсто да се приематъ прѣдложенията ѝ. Но единъ генералъ, който не се чувствува достатъчно силенъ и начева войната съ убѣждение, че ще бѣде битъ, на вѣрно никога нѣма да побѣди. Наистина, армията на Абдулт Керима паша далечъ не бѣше организирана за голѣми настѣпателни движения; но да се прѣдприеме една активна отбрана добръ подпомогната отъ таково голѣмо стратегическо прѣпятствие като Дунава, не се иска нѣщо особено, а особено когато е има подъ рѣка такъвъ воененъ материалъ, какъвто е турски войникъ. При това, който нищо не е рискувалъ, никога ниш не е спечелвалъ.

Най-голѣмото нещастие, което може да застрашава една армия, това е на челото ѝ да стои единъ главнокомандующи който нѣма довѣрие на свойтѣ войски и който се отчайва за успѣха. Историята показва, че дѣлата за които войскитѣ сж способни често зависятъ отъ енергията на главнокомандующи; че нѣма лоши войски, но има лоши генерали.

Въ 1877—78 г. г. ний виждаме сжщитѣ храбри турски войски, които едва считаха способни за една напълно пасивна отбрана, да правятъ чудеса подъ началството на Османъ паша; ний ги срѣщаме при Шипка пълни съ героизмъ, достоенъ за една добра цѣль, даже подъ началството на нерѣшителния неспособния Мехмедъ Али, тѣ отиватъ право къмъ цѣльта тамъ гдѣто той ги поведе. По-важно, общото отстъпление на турската армия къмъ Цариградъ, дава нови доказателства за неспособността ѝ при най-неблагоприятни условия. И незабвенна отбрана на армията на Мухтаръ паша въ Мала-Азия, както

спечеленитѣ отъ нея успѣхи, въпрѣки всѣкакъвъ видъ прѣпятствия противъ почти въ два пѣти по-силенъ противникъ, не сж ли достатъчни да дажатъ надѣжда за всичко съ такива войски?

Най-послѣ, ний можемъ, заедно съ Клаузевица, да кажемъ: „Въобще както всѣко нѣщо, което не се изпълнява съ пълно съзнание и съ силна воля подкопава успѣха на войната, тъй и отбраната на една рѣка трѣбва да бѣде несполучлива, ако тя е избрана и прѣдприета отъ човѣкъ, който нѣма смѣлостта да срѣщне противника на поле-сражението и който вѣрва че широчината и дълбочината на рѣката ще задържатъ противника. Въ такъвъ случай иматъ толкова малко довѣрие въ своето положение, щото, обикновенно, както генерала тъй и армията сж пълни съ гибелни прѣдсказания, които се осъществяватъ твърдѣ бързо. Едно правилно сражение не прѣдполага съвършено еднакви условия, както при дуела, и ако отбраняющия не умѣе да си обезпечи нѣкакво прѣимущество нито отъ особенитѣ сгоди на отбраната, нито отъ бързитѣ маршове, или отъ познанието на страната и свободата на движенията, на него нищо не може му помогна, а най-малко рѣката и нейната долина. Въ дѣйствителностъ, за побѣдата се иска всѣкога силна воля.

Ако хвърлимъ послѣденъ поглѣдъ върху всичкитѣ тѣзи прѣминавания на Дунава, ний прѣди всичко, ще констатираме, че въ 1828 год., както и въ 1853—54 и 1877 г. г., русскитѣ прѣминаватъ Дунава удивително лесно и че, относително, най-голѣми загуби тѣ сж имали въ 1877 год. и това бѣше за първи пѣтъ, че тѣ срѣщнаха извѣстно съпротивление, въпрѣки всичкитѣ недостатъци на отбранителната система. Ний видѣхме въ 1828 год., че прѣминаването при Исакча успѣ, защото нѣмаше никакво съпротивление и прѣминаването на таково голѣмо прѣпятствие като Дунава, прѣдприето прѣзъ деня и съ пълно знание на противника, се извърши безъ русскитѣ да изгубятъ нито единъ човѣкъ; сжщото нѣщо се повтори и въ 1854 год.; и въ 1877 год. съпротивлението бѣше отъ страна на слабия гарнизонъ на една малка близка крѣпостъ, безъ резервитѣ да дойдатъ да поддържатъ Свищовския геройски гарнизонъ, макаръ че той поддържа 11 часовъ бой. А пѣкъ тѣзи 11 часа бой даваха възможностъ на войскитѣ отъ резерва да прѣминатъ едно разстояние отъ около 40 километра; тъй като приготвленията за такива голѣми прѣминавания на рѣки се

неизбѣжно забѣлѣзватъ поне на 24 часа по-рано*), то единъ активенъ отбраняющъ би всѣкога ималъ време да вземе мѣрки и да дигне резервитъ си. Въ наши дни, прѣввръзанитѣ балони сѣ прѣввсходно сръдство за да слѣдимъ за неприятелскитѣ движения и за сръдоточението на войскитѣ и материалитѣ за прѣминаванието, а постройката на желѣзницата успорѣдно на такива рѣки необикновенно би увеличила силата на отбраната.

Прѣминаванията на Дунава, каквито сѣ биле въ дѣйствителностъ, краснорѣчиво показватъ, че ако отбраняющия е ималъ достатъчни сили и надѣждни войски, то събитията биха взели съвършено други ходъ и прѣминаванието би всѣкога излѣзло несполучливо, поне въ смисълъ, че първитѣ и слаби русски войски, които би прѣминали Дунава, би биле отхвърлени и унищожени.

Спорѣдъ указанията на историята, върху които ний можемъ да базираме нашитѣ оцѣнки, трѣбва да забѣлѣжимъ, че шансоветѣ за непосредствената отбрана на една рѣка се умалчаватъ съ дължината на послѣдната и че при голѣма дължина, може да стане даже невъзможно да се въспрѣпятствува на противника да заеме прѣвъ нощта противоположния отбранителенъ брѣгъ; но, макаръ че стратегическитѣ прѣпятствия, каквито сѣ голѣмитѣ рѣки и да не могатъ да спрѣтъ съвсѣмъ противника, даже ако добрѣ се отбраняватъ, но по-вѣрното е да се каже, че ако исключителнитѣ обстоятелства не благоприятствуватъ на прѣминаванието, то рѣки като Дунава могатъ да бждѣтъ прѣпятствия непрѣодолими и съвсѣмъ да спрѣтъ настѣпателното движение.

Най-послѣ, ще забѣлѣжимъ, че твърдѣ често, а особенно когато располагаемитѣ сили не съотвѣтствуватъ съ дължината на рѣката, за отбраняющия ще бжде по-добрѣ да се сръдоточава на противоположния брѣгъ, като напр. при Олтеница на Дунава, за да слѣди за неприятелскитѣ движения и да му опрѣдѣли посочата. Ако времето или сръдствата не позволяватъ таково прѣдприятие, тогава рѣшението трѣбва да се търси исключительно на собствения брѣгъ, и въ такъвъ случай силитѣ трѣбва по възможностъ да бждѣтъ по-сбрани и съвсѣмъ близо до мѣстото, гдѣто противника може да извърши съ удобства прѣминаванието; при това, не трѣбва особенно да се безпокоимъ

*) Генералъ Абдуль-Керимъ паша въ своята защита казва, че отъ донесенията на шпионитѣ той отрано узналъ, че русскитѣ ще прѣминаватъ Дунава около Никополъ. Но Абдуль-Керимъ не намѣрилъ за нужно да вземе съотвѣтствующитѣ мѣрки.

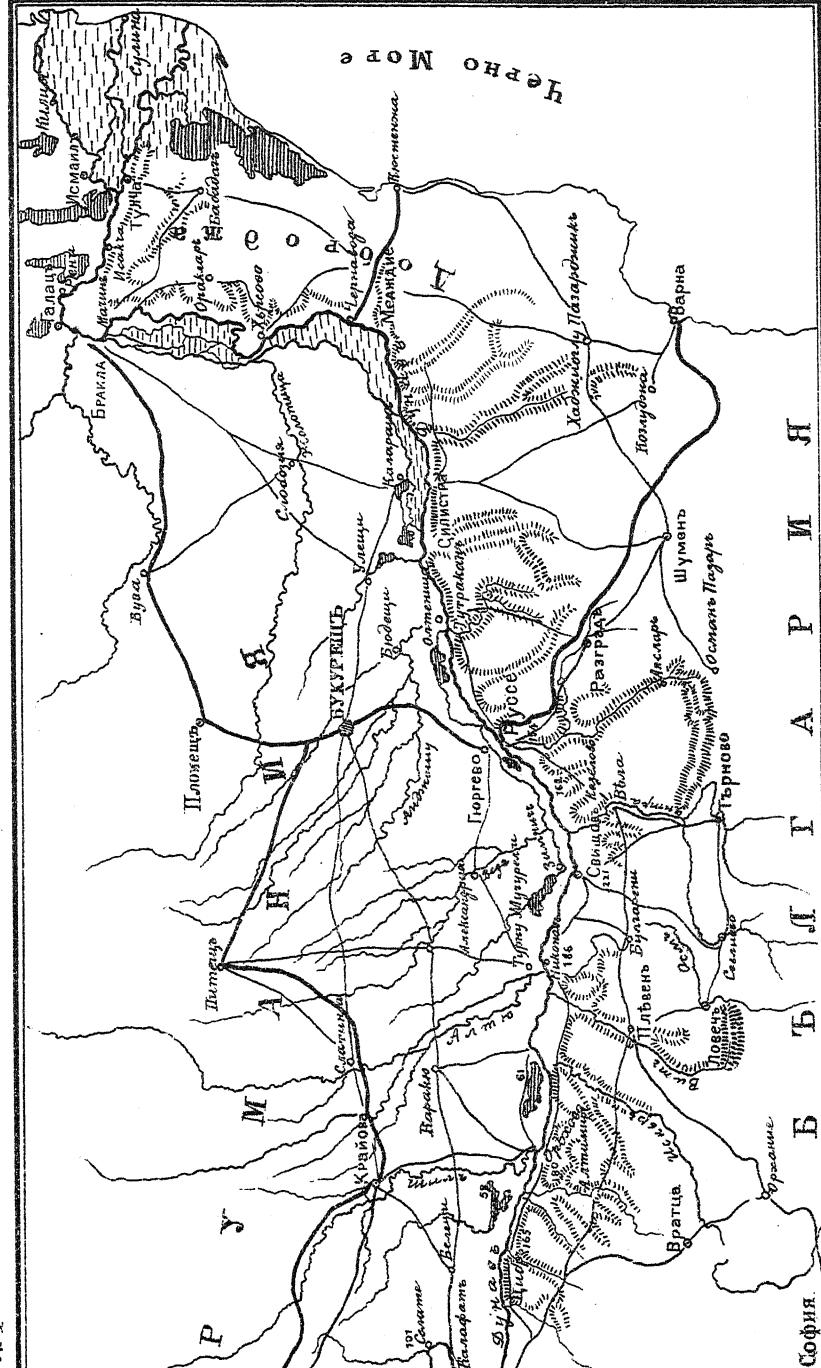
за тѣзи части отъ рѣката, прѣминаванието на които е свързано съ голѣми неудобства за настѣпающия. Най-доброто сръдство въ дадения случай ще бжде, да се разбие противника, когато той е успѣлъ да прѣмине рѣката само съ една частъ отъ силитѣ си.

Отбраняющия трѣбва да завладѣй всички материали, които се намиратъ на рѣката и могатъ да послужатъ за прѣминаванието на противника: да се обезпечи съ прѣдмостни укрѣпления, за да могатъ да се прѣдприематъ усиленни рекогносцировки и диверсии и да се заематъ здраво островитѣ. Ако по рѣката има флотилия, тя трѣбва да се сръдоточи тамъ, гдѣто прѣминаванието на рѣката е най-вѣроятно.

Колкото се отнася до настѣпающия, то той не трѣбва и да мисли за прѣминаванието прѣди да събере въ операционния районъ всичкитѣ си располагаеми сили и да си обезпечи прѣминаванието на рѣката по нѣколко моста, за да не изложн първитѣ прѣминали войски на рѣшителнитѣ удари на единъ прѣдприемчивъ противникъ; за защитата на работата при постройката на мостоветѣ, прѣвъ нощта трѣбва да прѣминаватъ силни авангарди и да устроятъ прѣдмостни укрѣпления. Колкото прѣпятствието е по-сериозно, толкова силитѣ трѣбва да бждѣтъ по-голѣми и толкова повече сѣ необходими нѣколко моста. Вънъ отъ това, оставатъ голѣмитѣ прѣпятствия, които сѣ свързани съ тѣзи прѣдприятия, а сѣщо и лекостта за защитата на голѣмитѣ рѣки. Тѣй като настѣпающия има голѣмъ интересъ по възможностъ по-малко да се отдалечава отъ своята база, за да не удължи много своитѣ комуникационни линии и да се възползува отъ тѣзи, които му се прѣдставятъ, той лесно може да отгадае мѣстото, гдѣто противника може да прѣмине и тамъ да сръдоточи силитѣ си, а особенно когато рѣката не допуца прѣминаванието на всѣкъдѣ. Демонстрациитѣ и диверсиитѣ на настѣпающия нѣма да въведѣтъ въ заблуденне единъ разуменъ и изрѣгавъ противникъ.

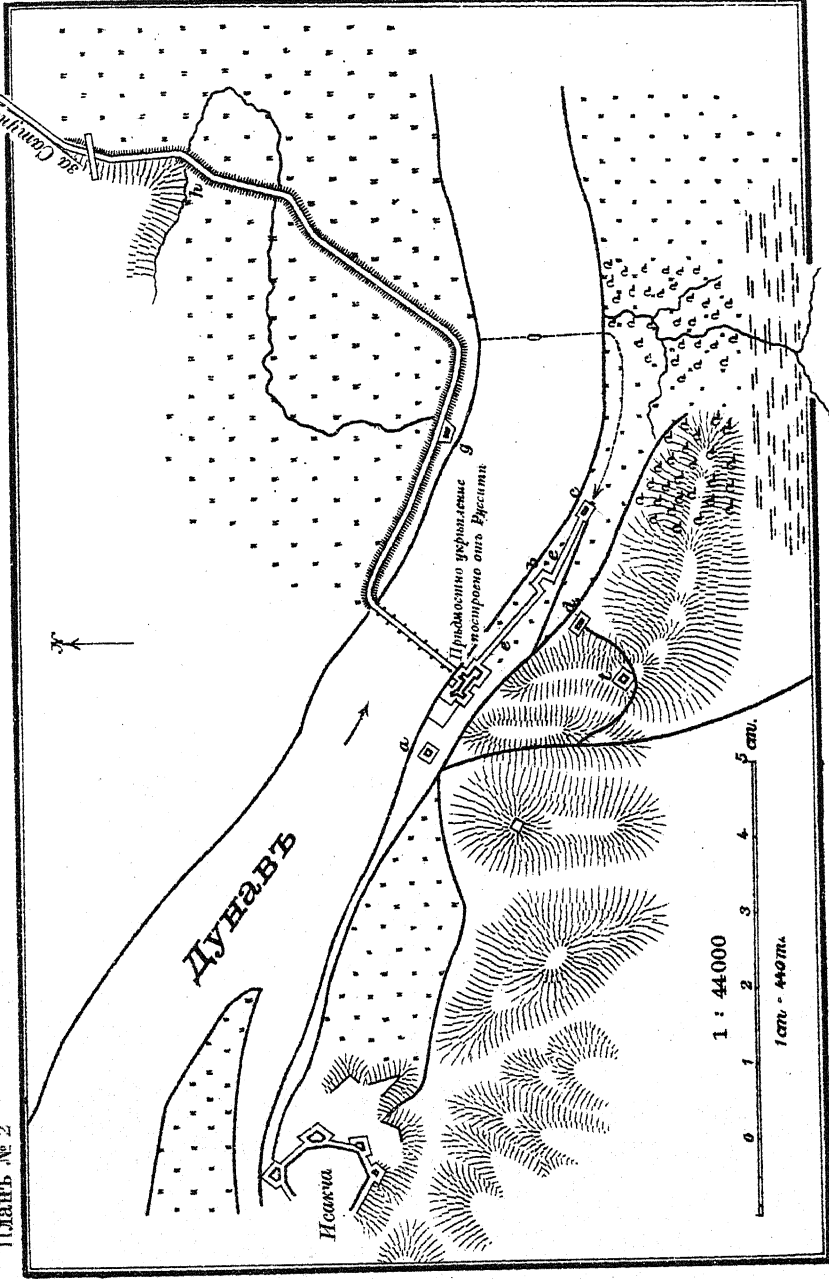
Настѣпающия, при всичкитѣ си стръмления напредъ, трѣбва да защитава фланговетѣ си и съобщенията си; той сѣщо е обязанъ да отбранява рѣката тамъ, гдѣто не я прѣминава, и тамъ трѣбва да отдѣли сили; но настѣпающия както и отбраняющия не трѣбва да испущатъ изъ видъ, че рѣката трѣбва да увеличава тѣхната сила, а не да ги накара да се расхвърлятъ; отдѣлнитѣ отряди трѣбва да се свързватъ по мѣжду си, безъ особенно голѣмъ расходъ; въ всички времена

побѣдата най-добрѣ е обезпечавала фланговетѣ и тила, но при расхвърляни сили шансоветѣ за побѣда се намаляватѣ. При това, отъ двѣ армии съ еднаква стойностъ, участъта на операциятѣ при рѣкитѣ, както и на всѣждѣ, ще бѣде рѣшена отъ бързината на движенията, величината на дѣйствующитѣ войски и рѣшителността на ударитѣ — фактори, които въ дадения случай повече сж необходими на отбраняющия, отъ колкото на настѣпающия.

ески прѣгледъ за прѣмиваващите прѣвъ Дунава

Планъ № 2

Бразилески прѣгледъ за прѣминаване прѣзъ Дунава